



נמי לא", הא לפירושו אי לא הוזמה כת ראשונה, קטלינן על פיה. ועל כן פירש, דאיפליגו ריש לקיש ור' יוחנן בפלוגתא דר' יהודה ורבנן אי אזלינן בתר חזקה לפסול העדות. ודחינן, דר' יוחנן כדברי הכל וריש לקיש כדברי הכל. **ובמלחמות ה' תירץ דברי הר"ף**, דריש לקיש פסיל דוקא בעדות שניה, משום דבהכחשה לא מוקמינן להני עדים שקרים, דמאי חזית דסמכת אהני, סמוך אהני. אבל אחר דהוכחשה תרי זימני, איכא רגלים לדבר ופסלינן לכל הכתות, אבל בפלוגתא דמתניתין שהוזמו והאמינה תורה למוזימים, מחוקינן בשקרי, אפילו בחד זימנא. [דהיינו שביאר דאישתקרו עדי האשה על ידי עדים אחרים, ולא כדברי רש"י בד"ה אישתקרו, שהוכחו בדיקות]. וכן דחה מה שטען הבעל המאור דבפחות מתרי זימני לא הויא חזקה, דהא אמרינן, דמחוקינן ריעותא אפילו בחד זימנא. וכן מאי דמקשה הגמ' דאף הכת הראשונה לא תיהרג, היינו למסקנא כר' יוחנן, דטעמא דר' יהודה ד"אטו כולי עלמא גבי הני הוו קיימי", והואיל והוחזקה באיסטטית, מקשינן אמאי כת ראשונה נהרגת.

יח גמ', שם. הקשו **המהרש"ל והמהר"ם**, מה דמיון יש בין זה לזה, הא טעמא דריש לקיש משום דכת ראשונה שהביאה האשה נמצאו שקרנים, מה שאין כן בדינא דרבי יהודה [שלא נמצאה הכת המוזימה שקרנית]. וכן טעמא דר' יוחנן לא לפסול את עדי האשה, הוא משום ד"אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו", וזה לא שייך בדברי רבנן [דכת אחת מוזימה את כולן]. ובמהרש"ל הוסיף, דאדרבה מסברא ד"כל ישראל מי הוחזקו" איכא למימר איפכא, דלא מחזיקים כל הני כתות בשקרי. וכתב המהרש"ל, דאפשר דהא דקאמר דריש לקיש כר' יהודה, היינו דכמו שפסל ריש לקיש עדי האשה משום דמהדרא אסהדי שקרא, כך טעמו דר' יהודה לומר איסטטית, משום דמהדרא תמיד להזים.

יט גמ' שמעת מילי מיניה דבר נפחא ולא אמרת לי. כתב הריטב"א, דהא דלא אמר ליה משמיה דר' יוחנן, משום דאולי לא שמע ממנו עדיין דברים אלו אף שהיה רבו. ועוד, דאולי לא חשש לומר שהוא מדר' יוחנן, משום שהכל יודעין שדבריו הם מדר' יוחנן רבו. **והפורת יוסף** כתב, דהוא משום דשמע מר' יוחנן בלשון תימא. ואפילו הכי הקפיד עליו ריש לקיש, מפני שאפילו דבריו בעלמא, הם זיקוקין דנורא. **והערוך לנר** כתב, דלשני תירוצי הריטב"א יקשה, אמאי לא תירץ ר' אלעזר עצמו בהכי, ואין לומר שתירץ עצמו, מדחזינן דריש לקיש הקפיד עליו נמי **בכתובות** (כה:), ואם היה מתרץ עצמו, לא היה מקפיד עליו עוד. וביאר, דלא עשה כן משום כבודו של ריש לקיש, דר' אלעזר למד בפני שניהם, ואם היה אומר שסמך עצמו שהכל יודעים שתורתו מדר' יוחנן, כאילו אומר לריש לקיש שלא למד ממנו כלום.

כ רש"י ד"ה לעשות לאחיו, משמע שהרי אחיו קיים. אמנם הריטב"א הוכיח דשפיר מיקרי אחיו אפילו לאחר מיתה, וכדכתיב "להקים לאחיו שם בישראל" וכתוב, "קרבו שאו את אחיכם", אלא נפקא לן דהרגו אין נהרגין, מדכתיב "כאשר זמם" ואין עונשין מן הדין כדאיתא בגמ'. **והרש"ש (סנהדרין י.)** כתב, דגבי אח דקורבא, שהוא בן אביו או בן אמו, קרי ליה אח אף לאחר מיתה. אבל אם קרינן ליה אחיו משום דאחיו הוא במצוות, אחר שמת ונעשה חפשי מהמצוות, איננו אח. ועיין **שדי חמד** (אליף שעב).

כא גמ', אם לא שפכת דם נקי. הקשו **הרמב"ן והריטב"א**, איך באה תקלה על יד צדיק זה, הא אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה אפילו לבהמתן של צדיקים. ותירץ הריטב"א, דהיה חייב מיתה מעברות אחרות. **והתוס' בשבת (יב:)** ד"ה רבי נתן תירץ ר"ת, דלא פרכינן אלא גבי אכילת איטור, משום שגנאי הוא לצדיק ביותר.

כב גמ', למחר הוא מת. כתבו **התוס' בחגיגה (טז:)** ד"ה למחר, דלא קאמר להו כשאינו שם, מפני שיאמרו לו שאין המת צועק אלא כשהוא שם, אבל כשהוא מת והוא אצלו, היה לו לצעוק. וכתב **הערוך לנר**, דלהכי כתב רש"י בד"ה **כסבורין**, הכל בלילה, דאז אינו ניכר איזה קול הוא, ולא ידעו אם הוא

המוזימים אומרים שעמדו שם ולא ראו כלום. אבל כתב, דאפשר דאינה אפילו הכחשה, אלא רק במקום שהעידו שנעשה הדבר לפנינו, דאמרינן שאם ראו אלו, היה גם לאלו לראות, אבל בנדרון דידן, אפשר שאלו לא נשאו עיניהם ולא שמו לבם לדבר.

יא גמ', נחוש לנהורא בריא. פירש הריטב"א, דודאי משום האי חששא דאינו שכיח לא נקטליה לנדון. אלא, הווה אמינא דמשום הא נציל העדים, קמשמע לן דאזלינן בדיני נפשות בתר רובא בין לקולא ובין לחומרא ולא חיישינן לכך וכן מתפרש לקמן גבי גמלא פרחא.

יב גמ', מהו דתימא ליחוש לגמלא פרחא. הקשו **התוס' ביבמות (קטז.)** ד"ה **הכא**, הא התם אמרינן דחיישינן לגמלא פרחא. ותירץ ר"ת, דהתם שרוצה לקלקל אשת חברו אזל בגמלא פרחא, אבל הכא אי אזלי בגמלא פרחא היו מתקלקלים טפי. **וה"ר מנחם תירץ**, דאי איתא דאזלו בגמלא פרחא, היה להם לטעון כן. וכתב **הערוך לנר**, דנפקא מינה אי נאמנים בגוונא דאחר שהוזמו טענו העדים כן, וכן כתב **הגרע"א** (גליון הרמב"ם, פ"ט מעדות ה"א). אמנם הריטב"א **בשם הרמב"ן** דחה, דודאי אפילו לא טענו, הוי טענינן ליה משום "והצילו", אלא, דלא מהימני משום דהוי מילתא דלא שכיח.

יג רש"י ד"ה מאי טעמא, בתוה"ד, ואילו הוה אתי ומודה הוה מיפטר. והקשו עליו **תוס' בד"ה דבעידנא**, דלא מצינו בחייבי מיתות דמודה ומיפטר. **והפני יהושע** ביאר שיטת רש"י, על פי הגמ' **בבא קמא (עז.)** דאם הודה לדברי העדים, אלא שאמר שלא הרג בפניהם אלא בפני עדים אחרים שהם העדים המוזימים, סברי רבנן דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה ואינה עדות ועל כן אינו נהרג. וסיים הפני יהושע, דאפשר דרש"י לא נתכוון לכך, אך זכיתי ליישב דבריו, והואיל ויצא מפומיה דרש"י. **והערוך לנר** דחה דבריו. וכתב, דנראה דרש"י סבר, דדיני נפשות וקנס דין אחד להם לענין מודה, דפטור.

יד בא"ד, שם. הקשה **המהר"ץ חיות**, הא קיימא לן **בבבא קמא (עז.)** דאי לא חייב עצמו כלל, לא מיפטר בהודאתו. והכא אם הודה פטר עצמו לגמרי. ותירץ, דלשיטת רש"י אם הודה ואחר כך באו עדים, מכניסים אותו לכיפה, ובעונש זה חייב עצמו. **ובחשק שלמה** כתב, דמהכא איכא ראייה לשיטת **המהרש"ל** (פ"ז בבבא קמא סימן כו), דהא דלא פטרינן ליה משום דהודה, אינו אלא אי מתחילה אמר לא גבתי, ואחר שבאו עדי גניבה הודה דטבח ומכר, דחזינן דמערים, אהל בלאו האי טעמא פטור אף דפטר עצמו לגמרי. **טו תוס' ד"ה דבעידנא, בתוה"ד,** דאם כן כל חייבי מיתות בית דין וכו'. כתב **המהר"ץ חיות**, דודאי דין תורה משכחת בלא הודה. דהא אם יחפש לפטור עצמו, לא היה אומר בשעת התראתו, **על מנת כן אני ערשה**. וכן מצינו עוד שדין התורה מתקיים באופנים רחוקים.

דף ה ע"ב

טז רש"י ד"ה הוחזקה זו, להביא עדי שקר. וכן פירש הריטב"א, דלא הוחזקה שטענתה שקר, ולא הוחזקה אלא להביא עדי שקר ואולי טענתה אמת.

יז גמ', לימא ריש לקיש דאמר כר' יהודה ורבי יוחנן דאמר כרבנן וכו'. **הרי"ף (ב.)** מדפי הרי"ף, ביאר דברי ריש לקיש, דאחר שהוכחשה כת הראשונה דאיתא האי איתתא, לא מקבלינן סהדותא דמאן דקא מסהיד באותה עדות, והוא כדברי ר' יהודה, דכיון דאיתומא כת ראשונה לא מקבלינן סהדותא דכת שניה, ועל כן אי מתזומא לא קטלינן לה, דהא אף אם לא היתה מוזמת, לא היו הורגין על פיה. ור' יוחנן דסבר דמקבלים הכת השניה, סבר כרבנן. ואמרינן, דר' יוחנן סבר אף כר' יהודה, וטעמו דר' יהודה משום דאטו כולי עלמא גבי הני הוו קיימי, ועל כן מקבלים עדות המוזימים רק על הכת הראשונה. והקשה עליו **הבעל המאור** (שם), הא אף ריש לקיש לא אמר שהוחזקה זו אלא בתרי זימני, אבל בחד זימנא לא הויא חזקה, דליכא מאן דאמר דהויא חזקה בפחות מתרי זימני. ועוד מאי קשיא לגמ' "כת ראשונה



אמת אלא שגם הוא הזום, אלא דכיון דאתי לאחר שהעידו הראשונים, אין הזמתו הזומה, דהא יכול מימר דבעת שהעיד כבר היה נחרץ דינו על ידי העדים הראשונים, וכמו דהעירו התוס' בסנהדרין (פא.) ד"ה ונגמר דינו, והכא לא שייך לתרץ מה שתרצו שם, ואם כן נימא שאין עדותו עדות כלל, ויליף מגזרת הכתוב שנהרג כיון שנטפל להם. ונלכאורה דבריו צרכים עיון, דהא התם כשהעידו אמיתה חמורה כבר נגזר דינו למיתה קלה, אבל הכא הרי עדיין לא נגזר ומי יודע אם תעמוד עדותן, ועל כרחך דאתי לחייב, ועיין באות הבאה].

כט) מתני', שם. פירש רש"י ד"ה ר' עקיבא אומר, לא הוצרך ללמדנו זאת. ובנמוקי יוסף (דף ב: מדפי הרי"ף) פירש, דהשלישי אינו יכול לומר שכבר העידו השנים ונתקיימה העדות על ידם, ולהיפטר בטענה זו.

דף ו ע"א

א) תוס' ד"ה אמר רבי יוסי, בתוה"ד, דיני ממונות נילף מינייהו. הקשה המהרש"א, היאך לילף מינייהו, הא גבי דיני נפשות כתיב "ההצילו", וכתב הפני יהושע, דכן כתב רש"י סנהדרין (לב.) בד"ה מה בין, דלענין מילי דתלו בזכות וחובה אין להשוותם, דלא שייך בדיני ממונות. ועל כן כתב רש"י (שם, ט.) בד"ה בדיני נפשות, דלא יהרג לא הוא ולא הם. והוא משום "ההצילו", ולא שייכא בדיני ממונות.

ב) בא"ד, אבל בדיני ממונות וכו' אינו בטל לגמרי דחייב לו שבועה. הקשה בשערי יוסף (שער ז פרק א), מה ענין שבועה לממון, ואף דלגבי שבועה חד נאמן, לענין ממון נקיש תרי לתלתא שאינו נאמן. ועוד, דלא תירצו כלום אקושיא קמייתא, דאדרבא נילף ממון מנפשות [ויפסל אף לשבועה]. ותירץ, דשאני ענין תרי עדים בממון מתרי עדים דנפשות, דלגבי ממון מתקיימת העדות חצי על פי אחד וחצי על פי השני, ומצטרפים יחד אצל הבית דין. וכיון שגם עד אחד פועל מחצה בעדות ממון, מחייב נמי שבועה (ולכך בעינן שיהיה נאמן לממונות ולא כעד אחד באיסורים דנאמן אפילו אינו נאמן לממון). אבל בנפשות, שני העדים פועלים יחד, ואחד לחוד אינו פועל כלום. ועל כן בנפשות דמקיישים תרי לתלתא, כמו תרי אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול אין עדות חבירו כלום, גם בתלתא בטלה העדות לגמרי. אבל בממון אי נקיש תלתא לתרי, כמו דבתרי אם בטל האחד, נשארה עדות חבירו לפי חלקו, גם בתלתא תשאר עדות השניים לפי חלקם והן עדות שלמה. והואיל והלוק דין עדות דממון מנפשות בעיקר יסודה, לא שייך למילף ממון מנפשות ומיתרצא נמי קושיא קמייתא.

ג) תוס' שם. הערוך לנר כתב דבחדושי ליבמות (דף קא.) הוכיח דלדעת התוס' ביבמות (שם) אף לרבי העד הכשר מחייב שבועה, [ודלא כהראשונים שהבאנו לקמן אות ה'] אבל מצא בשו"ת מהר"ם פאדוה (סי' ל"ז) דפשיטא ליה דתוס' לא הכשירו לחייב שבועה אלא לר' יוסי ולא לדידן דפסקינן כרבי, ותמה עליו מהראיה מהתוס' ביבמות.

ד) מתני', רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות. בשו"ת נודע ביהודה (אבן העזר ח"ב סימן עו ד"ה וראיתי) רצה תחילה לומר דלרבי בגוונא דהיו שניים ונפסל אחד עדיין השני מחייבו שבועה, אמנם חזר בו דהא הרי"ף בתשובה (הובא באות הבאה), וכן הטור והשולחן ערוך (סימן לו סעיף ב) כתבו, דאף לגבי שבועה אין נאמנים, וכן פירש הריטב"א, דרבי גמיר דיני ממונות מנפשות, דמה התם עדות היחיד בטלה לגמרי, אף בממונות כן ואינו קם אפילו לשבועה. ולכך חזר ומלמד על הג' ועל המאה. והנודע ביהודה ביאר, דטעמא דאין העד הנשאר קם אפילו לשבועה, מפי השמועה למדנו, וכדכתב הרמב"ם "כל מקום ששנים מחייבים אותו ממון, עד אחד מחייבו שבועה". דהיינו דדוקא במקום ששנים מחייבים ממון, א' מחייבו שבועה, אבל ב' או ג' דנמצא אחד מהם קרוב או פסול, שאינם מחייבים אותו ממון, אין הא' מחייבו שבועה.

שם.

כג) גמ', דלמא בדינא קם בהדיה וכו'. פירש הריטב"א, דודאי נאמן עלינו צדיק זה, אלא דמצי לדחויי לסייעתא שהביא.

כד) גמ', אי נמי פיוסיה פיוסיה. כתב הריטב"א, דאגב אורחיה השמיענו דיש פיוס לאחר מיתו. וכן איתא במרדכי בבא קמא (אות פב) דאם חרף שוכני עפר, ילך על קברו ויפייסנו. ודלא כיד המלך (פ"ז מדעות ה"ג), דבשפיכות דמים ליכא ריצוי, אחר שנהרג.

כה) מתני', להקיש שלשה לשנים. המסורת הש"ס ציין לגרסת הרא"ש (סימן יא) "להקיש שנים לשלשה", ואמנם התוס' יו"ט (פ"א מ"ז), תמה אגרסא דידן דהא ילפינן שנים משלשה. ובפני יהושע ביאר, דאי אפשר לומר דכונת המשנה להקיש שנים לשלשה אמזימין, דאם כן הוזה לה למתניתין לילף היקישא בפרשת עדים זוממין מקרא ד"על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר", והרי מתניתין הקישא בקרא "דיומת המת" דלא איירי בעדים זוממין אלא במעידין לחייב מיתה, אלא דהכי פירושא, דכיון דפשיטא לן דקרא ד"על פי שנים עדים יומת המת" לאו מילתא דפסיקא, דהא היכא שהחמו לא מהני עדותן על הנידון, אדרבה הוו עדים זוממין, הכי נמי האי "או שלשה עדים" נמי איירי כשלא הוזמו, והיינו אפילו על ידי שנים כמו בשני עדים, ועיקר היקישא מדכתיב נמי תרי זימני "עדים" משמע שבא להשוותן יחד דהנך כהנך. ועיין בדבריו שהאריך, וכן מה שביאר לסיפא דמתניתין דבוודאי ילפינן מקרא דעדים זוממין. והערוך לנר דחה דבריו מכמה טעמים וכתב צד אחד, שהפסוק דעדידי מיתה שהובא במשנה בטעות וילפינן מקרא דעדים זוממין].

כו) מתני', מה שלשה מזימין את השנים אף השנים יזימו את השלשה. כתב הרמב"ם (פ"ח מעדות ה"ג), וזו שהאמינה תורה עדים האחרונים על הראשונים גזירת הכתוב היא, ואפילו אם הזימו שנים את המאה, נענשין על פיהן, שהשנים כמאה, ומאה כתרי. וכן בשתי כתי עדים המכחישות זו את זו, אין הולכין אחר הרוב, אלא דוחין את שתיהן. והקשה בחדושי הגר"ח (פ"ב מגרושין הכ"א ד"ה אלא), הא היקישא דשנים לשלשה בדין הזומה ילפינן, ואיך שייך למילף מהזומה להכחשה, הא בהזומה הוי גזירת הכתוב שהאחרונים נאמנים, ואין הראשונים מועילים אפילו להכחיש האחרונים. אלא על כרחך לא ילפינן מהאי דרשא דבעדות לא אולין בתר רוב, אלא, דשנים ויותר משנים שוים בנאמנותן. [ועיין מה שהבאנו באות הקודמת דברי הפני יהושע, דלכאורה אי ילפינן כמו שלמד, הרי הכחשה והזומה דין אחד להם, דהא לא ילפינן ההיקש בדין הזומה].

כז) מתני', רבי עקיבא אומר לא בא השלישי וכו'. פירש רש"י ד"ה ר' עקיבא אומר, לא הוצרך ללמדנו זאת. ולא פליג רבי עקיבא אדרבי שמעון, אלא מוסיף על דבריו. וכן כתב הריטב"א, דליכא בינייהו אלא משמעות דורשים. וכן איתא בפירוש המשניות לרמב"ם (פ"א מ"ז) דדברי רבי עקיבא ורבי שמעון קיימין ואין עליהם חולק. עוד כתב הריטב"א, דאפשר דפליגי. והא דאמר רבי שמעון שיהרגו כולם, היינו דוקא כשבאו יחד, אבל אם באו ב' ואחריהם בא השלישי, לא יהרג. ולרבי עקיבא אפילו בכהאי גוונא נהרג, הואיל ונטפל לעוברי עבירה. והנמוקי יוסף (דף ב: מדפי הרי"ף) הביא שיטת הריב"א, דרבי עקיבא פליג על רבי שמעון, ומחמיר עליו, דאם הוזמו שנים אף שלא הוזם השלישי, נהרגים. ובשום הרי"ב בן גיאת כתב, דאף שלא הוזם השלישי, נעשו כולן זוממין וענש הכתוב את השלישי, שנטפל לשנים שעברו והעידו שקר. דאי הוזם, גם הוא, היה נקרא שעבר עבירה, ולא מחמת שנטפל. וסיים הנמוקי יוסף, דאף לפירוש זה הלכה כרבי שמעון, דתנא קמא סבירא ליה כוותיה ורבי עקיבא יחיד.

כח) מתני', שם. עיין באות הקודמת בדברי הרי"ף גיאות. ובערוך לנר לקמן (ו. ד"ה הלכה כרבי) הקשה, כיצד נהרג השלישי שאמר אמת יחד עם הזוממים, רק מפני שנטפל להם. וביאר, דלא איירינן בגוונא דהשלישי אמר



(יא) **תוס' ד"ה היכי אמרינן להו**, קאי אדיני ממונות. והנמוקי יוסף (דף ב: מדפי הרי"ף) כתב, דבדיני נפשות ולא התרו בו, או בדיני ממונות דלא שייכא התראה, יתברר על פי העדים.

(יב) **תוס' ד"ה שמואל אומר**, קשה היאך מצינו ידינו ורגלינו כשנותנין גט וכו'. והרא"ש (סימן יא) הקשה כן, גם לענין קידושין. וביאר **בשו"ת הגרע"א** (קמא, צד), דתוס' הקשו מגיטין משום דדמי לנפשות בתרתי, א. דמתיר אשת איש לעלמא שהוא חיוב מיתה, ב. דשייכא ביה היקש שלשה לשנים כנפשות, דהא עד א' בטל לגמרי, דדוקא גבי ממון דאינו בטל לגמרי אלא קם לשבועה, לא שייך להקיש. אבל בקידושין דלא מתירין אשה לעלמא, לא דמיא כל כך לנפשות. אבל הרא"ש הקשה כן, רק מחמת הא דמקיש ג' לב', דדמי לנפשות משום דאין עד א' מועיל כלל. ומוכח דסבר, דהמקדש בעד א' אין חוששין לקדושו, והואיל ולא מקישים לממון, אפילו העידו ג' ונמצא א' מהן פסול, נפסלה העדות כולה.

(יג) **בא"ד** אלא דוקא באותן שמעידים. וכן כתב **הריטב"א**, שביאר דברי **רש"י** שפירש דכי אמרי דלאסהודי נתכוונו **בשעת ראיה** דהוו עדים מחמת אותה כוונה בלבד, והביא שכן כתב **הרשב"ם בבא בתרא** (קיג:). גבי ההיא דשנים שנכנסו לבקר את החולה, וכתב שהקשו עליו דמה סברא היא זו. ועוד, דהיינו צריכין לסיים עדים **בשעת קידושין**, למנוע מקרובים שיתכוונו להעיד לפסול העדים, והא קיימא לן דבקידושין לא צריך לומר אתם עידי. ואף שנהגו בקצת מקומות לסיים עדים בקידושין, לא משורת דין התלמוד עושין אלא לפי שחשו לפירוש רש"י. ועוד הקשו, אמאי צריך לשיילוהו אי אתי לאסהודי או למיחזי, הא ודאי סתמא דמילתא הבאין בשעת מעשה, אינם באים כדי להעיד. ועוד, לישנא דאמרינן "למיחזי אתיתון או לאסהודי אתיתון", אתיתון לב"ד משמע, דאי לא הוה לן למימר "לאסהודי אולתון" או "אתכוונתון". והסיק דהנכון וכן יראה מפ"י ר"ח, דמאי דשאלין להו היינו אשעת ביאתם לבית דין להעיד, שאם בא להעיד או נצטרפו להעיד כשרים ופסולין, נפסלו הכשרים, ואם יאמרו שלא באו אלא לראות, מה יעשו שני אחים שראו באחד שהרג את הנפש וכי נאמר להם שימנעו עצמם מלבא.

(יד) **שם**, עיין באות הקודמת, אמנם **הריטב"א בקדושין** (מג). כתב, דהא דתליא בהגדת עדות אינו אלא בדיני ממונות ונפשות, שאין העדות מתקיימת עד שבאין לבית דין. אבל בקדושין שאין העדות לאמת הדבר אלא לקיים הקידושין, שעת המעשה היא שעת העדות, ובה תליא אי אתי למיחזי או להעיד. [והיינו דלא כמו שכתב כאן וצריך עיון]. ובביאור דבריו שם עיין **בשערי יוסף** (שער ז פרק ד).

(טו) **שם, בסוה"ד**, ויש לומר משום דלפעמים שלא ידע זה בזה וכו', וכן פסק **הרא"ש** (סימן יא) וביאר יותר, דמחמת שבאים להעיד בערבוביא מדין ובערת הרע מקרבך, ואין האחד יודע שכבר העיד אחיו, שילינן ליה ואם יאמר שבשעת מעשה לא כוון להעיד עדותן קיימת. ו**כשהטור** (סימן לו) הביא דעתו כתב דסבר דאם לא כיון לראות כדי להעיד אפילו בא לבית דין והעיד, או שכיון לראות כדי להעיד ולא העיד אינו פוסל. אמנם הביא דעת **הרמ"ה** (סנהדרין ט), דהא דלא פסלינן אם אמר שבשעת ראיה לא בא כדי להעיד, היינו דוקא כשלא העידו יחד בבית דין, אבל אם בשעת הגדה נצטרפו להעיד בתוך כדי דיבור, אפילו אם בשעת ראיה לא באו אלא לראות, ואפילו לא ראו זה את זה, עדותן בטלה. וכן כתב **הריטב"א** בשיטת **רש"י והרשב"ם בבבא בתרא** (הבאו לעיל אות יג) דשואלין אותן אי בשעת ראית עדות נתכוונו להעיד, פסולין, וכל שכן אי אתו מעיקרא למיחזי והשתא אתו להעיד והעידו.

(טז) **שם**. עיין באות הקודמת. כתב **הסמ"ע** (סימן לו ס"ק ב), דטעמא דשואלים לכולם, משום דאם ימתינו עד שנדע אם יש פסולים, איכא למיחש שיאמרו להעיד באנו, לפסול העדות שהיא לחובת קרובם. אבל **הש"ך** (שם, ס"ק ג) דייק מלשון **הרמב"ם**, דהטעם דאם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, ולא

(ה) **מתני', שם**. עיין באות הקודמת. כתב **הרא"ש** (סימן יא) בשם **הרי"ף בתשובה**, דאם השני לא ידע בחבירו שהוא קרוב או פסול, כשר. ונאמן לומר שלא ידע, כשם שנאמן לומר למיחזי אתינא. והביא **הרמב"ן** ראיה לדבריו מברייתא, וכתב דהרי"ף סבר, דטעמא דפסלינן לכולהו משום דנטפלו לפסולים, אבל אם לא ידעו דפסולים, לא פסלינן להו, וכשם דתליא בדעת הפסולים אי למיחזי אתו, או לאסהודי, לצרפם לפסול, כך תליא בדעת הכשרים אם הכירו בפסולים. והרא"ש הקשה, דאם תלוי בהכרת העדים, הווה ליה להש"ס למימר דשיילינן לכשרים אם הכירו בפסולם של אלו. אמנם **הריטב"א** כתב, דלפי זה, הא דשיילינן "למחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו", היינו אף לכשרים. **והערוך לנר**, הביא ראיה לסברת הרי"ף **מראש השנה** (כב.), גבי מעשה דטוביה הרופא ובנו, שראו עדות החדש יחד, ובאו להעיד, וקבלו אותם בית דין של כהנים כיון שלא ידעו שפסולים להעיד יחד, ומכל מקום כשנודע להם שפסולים, הכשירו עדותו של טוביה הרופא להעיד עם אחר, ולכאורה איך הכשירום, הרי שניהם כיוונו להעיד ואף העידו יחד, אלא משום שלא ידעו שקרוב פסול, והיינו כסברת הרי"ף, [נדמאי שנא אי לא ידע שהשני קרוב, או שלא ידע שקרובים פסולים, סוף סוף לא נתכוין להצטרף לפסול] וסיים דאולי מכאן הוציא הרי"ף את דינו.

(ו) **מתני', אימתי בזמן שהתרו בהם**. הקשה **הריטב"א**, אם כן, מאי פריך בסמוך "הרוג יציל". וכתב, דאמנם **רש"י בד"ה הרוג יציל** פירש דהיינו לשיטת ר' יוסי, דאף בלא התרו בו מצטרף להציל הנידון. עוד כתב, דאפשר לומר, דהא דמקשינן הכי, היינו מקמי דידעינן דבמקיימי דבר הכתוב מדבר, אבל אחר דתריצנא הכי, אף לר' יוסי פסול דוקא אי נתכוון לקיים דבר, ולמסקנא לא פליג אדר' יהודה בהא.

(ז) **גמ', כל חד וחד בתוך כדי דיבור של חבירו**. פירש **הריטב"א שבועות** (לב). ד"ה אמר ליה, דכל שהתחיל השני תוך כדי דיבור של הראשון כדיבור א' חשיב, משום דשני עדים מחוברת עדותם, ומיחשיב כעדות אחת.

(ח) **תוס' ד"ה אמר רבא, בתוה"ד**, משמע דקאי אף לענין קרוב או פסול. כתב **הש"ך** (סימן לו ס"ק ו), דאף שכתבו התוס' כן בשם רש"י, אין כוונת רש"י כן, אלא, דדווקא לענין הזמה בעינן תוך כדי דיבור ולא לענין קרוב או פסול. דרבא קאי אמתניתין דעדים זוממים ואהא פירש רש"י דבריו.

(ט) **בא"ד**, אבל בעדים זוממים שאינן אומרים אמת וכו'. כתב **המהרש"ל**, דלפי זה לא בטלה עדותם של הכתות שלא הוזמו. אמנם **הרמב"ם** (פ"כ מעדות ה"ג) כתב, דאף העדויות האחרות בטלות, אלא דלענין הא דבעינן שתחם כל העדות, חשיבא להו כעדות אחת. ועל כן אין נענשת אלא הכת הראשונה, ולא האחרות שהיה הפסק ביניהם. והשיג עליו **הראב"ד**, למה תבטל עדות האחרונה. וביאר **המהרש"ל**, דסבר הרמב"ם, דלגבי קרוב או פסול דצרופם תליא בראיית העדות כאחד, אם בא להעיד, פוסל למפרע את כולן. אבל לענין הזמה דתליא בהגדת העדות, לא בעינן שיוזמו כולם, אבל לענין צירוף דנמצא אחד קרוב או פסול, לא גרע מקרוב או פסול אחר. ומכל מקום, אף לתוס' אפשר ליישב, דלענין דין הזמה חשבינן שאינם עדי אמת. [ולא בעינן שיוזמו כולם], ולענין דין ביטול העדות חשבינן כקרוב או פסול. אבל **הרדב"ז** כתב, דהרמב"ם איירי כשבאו יחד לבית דין ואמרו דלאסהודי אתו. אלא דעדותם היתה שלא בתוך כדי דיבור, ועל כן לענין הזמה נחלקו, אבל לענין העדות עצמה לא נחלקו, כיון דבאו ביחד.

(י) **גמ', היכי אמרינן להו כתב רש"י בד"ה היכי אמרינן להו**, לקרוב ופסול וכו'. **וכן מלשון הטור** (סימן לו) משמע, דשואלים רק לפסולים וכל זמן שלא נודע דאיכא פסולים אין שאלה כלל. אבל מלשון **השולחן ערוך והרמב"ם** (פ"ה מעדות ה"ה) משמע, דשואלין לכולן. [ובדעת הרמב"ם, פליגי הבית יוסף (סימן לו) **והב"ח** (שם, ס"ק א), אי שילינן לכולהו או רק לפסולים]. **ובתוס' ד"ה לאסהודי אתיתו** הביא שיטת **רבנו חיים כהן**, דשואלים רק לכשרים, ועיין לעיל אות ה' דברי **הריטב"א**.



כיון דהלוואה אחת היא. והקשה עליו, אי פסולא אתא לאשמועינן, בפסולא הוה ליה לאורויי. ועוד, למה נחמיר בממונות יותר מנפשות דאי לא ראו אלו את אלו, לא פסלינן לכולהו. ועל כן פירש, דאתי לאשמועינן אליבא דרבנן דפליגי עליה דר' יהושע בן קרחה, ואפילו הכי בהלוואה אחת כשרה. וכתב, דיש בדבריו, דאם נמצא אחד מהם פסול, חברו מחייבו שבועה, מיהו לא זאת אתא לאשמועינן. והקצות החושן (סימן לו סק"ב) כתב, על מה שהקשה דמחמירין יותר מנפשות, דקולא שהקלנו בו היא חומרתו, דהיכא דמצטרפים לכשרות, מצטרפים לפסול.

כה) גמ', לא נצרכא אלא לבעול את הערוה. עיין פירוש רש"י בד"ה לבעול את הערוה, דכוונתו דכל חד מינייהו ראה שיעור ביאה, וכן פירש הריטב"א. והקשה, מאי רבותא, סוף סוף לא ראה זה את זה בשעת ראייה. ותירץ, דאפילו הכי איכא רבותא כיון דידע כל חד מינייהו בחבריה, והיה המעשה צירוף אחד. אמנם הר"ח והמאירי פירשו, דאחד ראה שהערה בה, ואחד ראה שגמר ביאתו. ובחידושי הגרי"ז (סוטה ב. ד"ה עיין במאירי) הביא, דאמר לפני הגר"ח, דאם אחד העיד על תחילת הביאה ואחד העיד על גמר ביאה, אותו שמעיד על גמרהביאה בהכרח מעיד נמי על ההערה, והוי תרי עדים על מעשה אחד.

כו) רש"י ד"ה בדיני נפשות, בתוה"ד, להציל את הזוממין ואת הנדון שתהא עדותן בטלה. הקשה הרמב"ן, אמאי אם נמצאת כת אחת זוממת פסלינן לחברתה, הא אפשר שאלו זוממין ואלו מעידין באמת. ואם מפני שנמצא אחד מהם פסול, הא אחר שהוזהר נמצא שלא היה שם, ואינו מהם. ועל כן פירש, דקושית הגמ', אמאי העדים נהרגים, נדאף שלגבי בטלה כולה, אם נמצאו מקצתן זוממין, לא נפסלו הכשרים, אבל לגבי הא דבעינן שיוזמו כולן, הוא כת אחת]. (ועיין אור שמוח (פ"ד מעדות ה"א) מה שביאר בזה). והקשה על דברי הרמב"ם (פ"כ מעדות ה"ג), שכתב דגם לאחר כדי דיבור דנחשבים לב' כיתות, אם נמצאת אחת זוממת בטלה כולה. [ועיין לעיל (ו.) אות ט מה שהבאנו בביאור שיטת הרמב"ם].

דף ז ע"א

א) גמ', אילעא וטוביה וכו'. כתב הריטב"א, לא ידענא מאי שייכא דהאי עובדא הכא, ולא נכתב בסנהדרין (כו:): גבי אלו הן הקרובין, או לעיל (ה:): גבי נמצא אחד מהן קרוב או פסול.

ב) גמ', אילעא וטוביה קריביה דערבא הוו. פירש רש"י בד"ה אילעא וטוביה, עדי הלוואה היו. אמנם הראב"ד (בהשגותיו על הרי"ף דף ג. מדפי הרי"ף) פירש, דאיירינן בגוונא שאמר הלוה למלוה פרעתין ובטענה זו נפטר הערב, והביא המלוה עדים שלא פרעו, ונמצא הערב מתחייב לפרעו, והעדים היו קרובים לערב, ויודעים אנו שהוא ערב מעצם שטר ההלוואה. והרמב"ן (במלחמות ה', ובחידושי) ביאר, דהראב"ד לא רצה לבאר כרש"י, משום שאם היו עידי הלוואה, ואמר שראובן הלוה לשמעון, ולוי ערב. ולוי טוען לא היו דברים מעולם, למה לא יהא נאמן לגבי שמעון שהיתה הלוואה, ולא לגבי לוי שהיה הערב, הרי שתי עדויות אחרות הן. ועוד, כיון דעדותן פסולה לגבי הערב ואם כן לא ידעינן שהוא ערב, ואי אפשר לזייל אבתריה, אמאי אמרה הגמ' "לאו בתר ערבא אזיל". והבעל המאור כתב, דטעמיה דהראב"ד, משום דאי טענותיהם בעיקר ההלוואה, נימא "פלגינן דיבורא" ונאמנים ללוה ולמלוה ופסולים לערב, ולא נאמנים שהערב התחייב כלל, אבל לפי מה שביאר דאיירינן לענין הפרעון, דהיינו שאם הלוה לא פרע הערב מתחייב ממילא על פי השטר, ליכא לפלוגי לעדותם. והרמב"ן עצמו נמי ביאר כהראב"ד דהכא בשטענותיהן בפרעון החוב, אלא דאיירינן בגוונא שהיה למלוה שטר כשר עליהן והללו טוענין פרענו, והביא עדים קרובים לערב שפרעו, שאם נאמין לעדים לפטור את הלוה אף הערב פטור, ואי אפשר לחייב האחד ולפטור את השני, אלא דרב פפא סבר דכיון דהשתא מלוה

נחשיבנו לעד מפני שבא לראות, גם את הכשרים שבאו לראות לא נחשיב לעד, דלא מסתבר שהקרובים שבאו לראות לא יחשבו עדות, והכשרים יחשבו עדים.

יז) גמ', הלכה כרבי. כתבו התוס' בבא בתרא (מא:): ד"ה נחלקה, ובתוס' סנהדרין (לא). ד"ה שבית שמאי, דאם מכחישים העדים עצמן, ולא מסייעי להדדי, לא חשיבי כת אחת.

דף ו ע"ב

יח) מתני' היו שנים רואין אותו מחלון זה וכו'. פירש הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"א מ"ט), דהמתרה רואה את ב' העדים שבחלון זה וב' העדים שבחלון זה, ובולץ רואין אותו. ולא כדברי התוס' ד"ה שמקצתן, דמצטרפין אף אותן שאין רואין. וכתב התוס' יו"ט (פ"א מ"ט), דלשון מקצתן משמע דאין כולץ רואין את המתרה, והביא דהרמב"ם (פ"א מעדות ה"א) כתב, היו שני עדים רואין וכו' בזמן שמקצתן רואין וכו' ואם לא היו רואין אלו את אלו ולא צירף אותן המתרה הרי אלו שתי עדיות. וכתב, דנראה מדבריו שחזר ממה שכתב בפירושו וכתב כתוס' דמקצתן דוקא הוא. ולפיכך התנה בסיפא ולא צירף וכו', דהיינו דאילו צירף המתרה בלבד הוי כמקצתן שראו וכו' והו ככת אחת.

יט) מתני', ולפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין. הקשה הריטב"א והיאך נעשו מקצתן זוממין, הרי אם יבואו עדים ויאמרו לאותה שבחלון האחד עמנו הייתם במקום פלוני, יכחישום העדים שבחלון האחר, וכיון שהכחשו אינם יכולים להזים. ותירץ, דלהכי קתני שמקצתן רואין אלו את אלו, ולא קתני שכולץ רואין, דסגי בחד מאלו שיראו לאלו לעשות צירוף ביניהם, ואם כן לחיכא תרי שיכחישו. א"נ שרואין אלו את אלו קודם מעשה והרגישו בהם בשעת מעשה, או שרואין דרך ראייה כללית ולא שהכירו ממש, שיוכלו להכחיש את המזימים.

כ) תוס' ד"ה הוא והן נהרגין, בתוה"ד, והא דקתני נמי נמצא אחת מהן זוממת שהוזהר גם המתרה עמהם וכו'. הקשה המהרש"א, הא אם הוזהר המתרה, אין כאן מתרה ואיך הוא נהרג על ידי הכת שניה. ותירץ, דאיירי כשלא הכירו כת השניה את המתרה, ואנו תולים שהיה שם איש אחר שהתרה בו והוי שפיר מעדותן.

כא) מתני', שנאמר על פי שנים עדים וכו'. פירש הערוך לנר, דהיינו קרא דכתיב ביה "יומת המת". ועל פי שנים עדים דיליף מיניה שלא תהא שומעת מפי התורגמן, היינו קרא דכתיב ביה "יקום דבר", שהוא על שאר עדויות. והא דאמרין בגיטין (עא). דבעינן מפיהם ולא מפי כתבם, ופירש רש"י (שם) ד"ה מפיהם, דהוא מקרא ד"על פי שנים עדים". אליבא דר' יוסי ילפינן ליה מקרא דיליף מיניה דלא תהא שומעת מפי התורגמן, ותרתי שמעית מיניה. אבל תנא קמא סבר, דלאו מחד קרא נפקא, ולית ליה קרא שיהיו שני עדיו מתרין בו.

כב) מתני', שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן. כתב הריטב"א, דדעת רבינו מאיר הלוי, דאף דקרא איירי גבי עדים, הוא הדין בבעלי דינים, דמעשה דהנהו לעוזי דאתו קמיה דרבא, דאתו לדינא משמע. [וכן פירש הר"ח שם]. ורצה לומר דאם כן, דינא ד"מפיהם ולא מפי כתבם" שנאמר אעדים, נאמר נמי לבעלי דינים, שלא ישלחו טענותיהם לבית דין. אבל כתב, דדעת רבותינו, דבעדים הקפיד הכתוב ולא בבעלי דינים.

כג) גמ', עדות מיוחדת. פירש המאירי, נעשית בעד אחד.

כד) גמ', אמר רב נחמן עדות מיוחדת וכו'. הקשה הריטב"א, מאי קא משמע לן, הא קיימא לן בסנהדרין (ל:): כרבי יהושע בן קרחה, דבדיני ממונות אפילו הלוואה אחר הלוואה מצטרפין, וכל שכן כאן שהיה מעשה אחד. ובשם הרב אברהם אב ב"ד תירץ, דרב נחמן אתי למימר דאין עדות מיוחדת כשרה בדיני ממונות אלא כשכולה כשרה, ולא כשנמצא אחד מהם קרוב או פסול,



היה בזמן חורבן ביתר, שלא היה לפני חורבן הבית, ואולי היה לו מקור בן כמה היה כשנהרג על קידוש השם, אך לא ציין הדבר].
(ח) תוס' ד"ה דילמא, בתוה"ד, דהא דקאמר לא היה נהרג אדם מעולם לאו דוקא אלא רוב פעמים וכו'. עוד כתב הרמב"ן, דהא דאמרין אי טרפה הוה, לאו טרפות שבתוך הגוף אלא בטרפות הנראית, שאפשר לבדקו לאחר מיתה. אבל מעולם לא עלה על דעת שנבדק אותה בטרפות שאינו ניכר מבחוץ, דאם כן עקרת פרשת רוצחין. ודלא כפירוש רש"י בד"ה אם תמצוי לומר.

(ט) תוס' ד"ה כמכחול, בתוה"ד, ועוד י"ל דאיכא למימר ראיתם שמחלל אינו טריפה וכו'. כתב המהרש"א, דהאי תירוצא אינו אלא לפירוש ר"ת בתוס' ד"ה דלמא, דאף אי אולינן בטר רובא ולא חיישינן לטריפה, אי שילינן להו ואמרי לא ידעי, פטור. אבל לפי מה שהוכיחו התוס' (שם) דאף אם אמרו אין אנו יודעים חייב, אלא דעל רוב הפעמים נפטר מחמת שהוכחו ברוב הבדיקות, הכא ליכא למימר דנפטר על ידי הכחשת העדים, דהא המחלל והעובד עדיין קיים.

(י) גמ', במנאפים משיראו כמנאפים. הקשה המרחשת (ח"ב סימן לט אות ח), הא אמרינן דאין דנים בדיני נפשות על פי אומדנא, וכדאמרין בסנהדרין (לז): גבי מעשה שראה רבי שמעון בן שטח אחד שרץ אחר חבירו לחורבה, ונכנס אחריו לתוכה וראה סייף בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר, דאף שודאי הרגו. ותירץ, דהא דאין דנין באומדנא, היינו כמעשה דשמעון בן שטח, דעיקר האומדנא הוא שראו העדים שרץ אחריו להרגו, ואחר שנעלם מעיניהם ראוהו עומד וסייף בידו ודם נוטף, דהמעשה נתברר לנו על ידי צרוף של ב' ראיות יחד. אבל במנאפים כשרואין צורה של דרך מנאפים, והוא ראייה אחת, שפיר עונשין על פי אומד.

פרק אלו הן הגולין

(יא) מתני', ההורג נפש בשגגה. כתב המאירי, דנקשר למה דאמרין במתניתין אחר כך. והפני יהושע ביאר, דלא אתי למימר דההורג בשגגה גולה ולא ההורג במזיד, דזיל קרי ביה רב הוא. אלא קאי אסיפא, ואתי למימר, דאף אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה דאמר לקמן (י): דתחילת דינו של ההורג במזיד שמקדים לעיר מקלט, אינו אלא דרך מצוה ועצה טובה לבית דין ואם הרגו גואל הדם, אינו נהרג עליו, ולהכי לא שייך לחלק בו בין דרך ירידה לדרך עליה.

(יב) תוס' ד"ה משלשל בחבית, קצת קשה אמאי לא קאמר ונפסק החבל וכו'. ועיין שם מה שתירצו. ובמאירי תירץ, דאי תני ברישא נפסק, הוה אמינא דנשטמ אינו גולה דקרוב למזיד הוא. ובסיפא, אי תני נשטמ, הוה אמינא דבנפסק אפילו דרך ירידה אינו גולה דהוי אנוס. והרש"ש כתב, דתירוצ' התוס' אינו מספיק, ועדיין יקשה למה תני בסיפא נפסק. ופירש, דאורחא דמילתא שהמשלשל למטה מרפה ידיו מעט מהחוט ויקרה לפעמים שירפה הרבה ויפול. והמעלה למעלה תופש בחוזק, ואין דרך ליפול אלא מפסיקת החבל מחמת כובד החבית.

דף ז ע"ב

(יג) מתני', כל שבררך ירידתו גולה. ביאר המאירי, שכל שהוא נופל דרך ירידה, הוא דבר המצוי מפני שטבע כל דבר כבד לירד, וצריך לזוהר בעצמו בשעת ירידה. אבל כל שהוא דרך עליה, כל שהוא נופל למטה הוא דרך אונס. וכן כתב הרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"ב).

(יד) תוס' ד"ה פשיטא, בתוה"ד, דאיכא מבלי דעת יתירא. כתב המהרש"א, דהא דממעטינן פרט למתכוין להרוג את הבהמה, הוא מקרא בתרא. דיותר מסתבר למעוטי מזיד ולא התרו בו מקרא קמא.

תבע ללוח וסהדי רחיקי מיניה, פטרינן ליה, דלא מתהני ערב בהכי, דאי נמי לא אתו סהדי, היה הלוח פורע, ואמר לו רב הונא, "אי לית ליה ללוח לאו בתר ערבא אזליה" וכיון שכן, השתא פטרת ליה משעבודא דאיכא עליה על פי קרובים הלכך על כרחך בטלה עדותן.

(ג) גמ', אי לית ליה ללוח לאו בתר ערבא אזיל מלוה. נדהיינו דנפסל גם לגבי לוח]. והקשה הרמב"ן לפי מה שביאר הראב"ד (עיין באות הקודמת), דלפלוג דיבורא ולהמניניהו לגבי לוח שלא פרע, ולא לחיובי ערב, כדאיתא בסנהדרין (ט): לענין פלוני רבעני לרצוני. ושם (כה). גבי בר ביתוס דמהמנינן ליה שלוח ברבית, ולא מהימנינן ליה דאיהו אויזף ברביתא. וכן ביבמות (כה). גבי עד שבא ואמר מת בעלה של אשה זו הרגתיו או הרגנהו. וכתב דיש שחילק, ויכעין דבריו כתב הבעל המאור לדחות סברת הראב"ד כמו שהבינו, עיין באות הקודמת, ועיין בדבריו דבהני גוויי הוו שני ענינים אחרים, דכל הני סהדי לחיובי גברא קא אתו או למפסליה, וכיון שכן, בעיקר העדות שהם אומרים שרבע או שלוח ברבית נאמנין, ומה שאמר לבידי מילתא אחריתא היא ולא מקבלינן מיניה, אבל להאמינו שלוח לחיובי לוח ולא לחיובי ערב שהוא ענין ההלואה אי אפשר. ובשם הרב אב"ד בתשו' תירץ, דכיון דאמרה תורה דעדות שבטלה מקצתה מחמת פסול קורבה בטלה כולה, ולא פליגין לעדות, הכי נמי אי אפשר לפלוג דברי העדים. והא דאמרין פליגין דאדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע, היינו דוקא באדם המעיד על עצמו שאין כאן עדות כלל, ו"כמי שאינו דמי", דהמעיד על עצמו אינו בגדר "עד פסול" כדי שנאמר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, וכמו שאין ההורג פוסל שאר העדים מפני שאינו בכלל העדות הכי נמי כשהוא מעיד על עצמו. אמנם הרמב"ן הקשה על דבריו מסוגיין ד"סבר רב פפא למימר גבי לוח ומלוה רחיקי נינהו", והרי לשיטתו ליכא לפלוגא לעדות.

(ד) גמ' שם. כתב בפלפולא חריפתא (סימן יג' אות ב'), דליכא נפקא מינא להלכה בין פירוש רש"י להראב"ד ומשמעות דורשים איכא ביניהו, וכל חד מפרש כדמשמע ליה עובדא. והוכיח כן מדברי הטור (ח"מ סימן לג סעיף טז), דעדים הקרובים לערב פסולים למלוה, לא שנא אם בא ליפטר בטענת כפירה או שטוען שפרע.

(ה) מתני', אין סותרין את דינו. הקשה הערוך לנר, הא אמרינן בסנהדרין (מג). דמכריזין על היוצא ליהרג מי יודע לו זכות, ואף באותו בית דין, ואפילו אחר שנגמר דינו, מחזירין הדין. ודוחק לומר שמפני שברח קנסינן ליה, דלא שייך קנס בדיני נפשות (מלבד בעדים וזוממים, שחדשה בהם תורה). ותירץ, דודאי אם בא מכח טענת זכות, סותרין דינו בין בבית דין זה ובין בבית דין אחר, והכא מיירי שאינו בא מכח טענה, אלא מבקש שיעיינו שוב בדינו, אולי ימצאו זכות.

(ו) מתני', כל מקום שיעמדו שנים וכו'. כתב הרמב"ם (פי"ג מסנהדרין ה"ז), דאין הדברים אמורים אלא בררצח, אבל שאר חייבי מיתות, אין נהרגין עד שיעידו עליו עדים הראשונים. וביארו הכסף משנה והרדב"ז, דטעמו, משום דבסנהדרין (מה): תרגמא שמואל להאי משנה בהן הן עדי הראשונים, משום דסבר דבעינן לקרא ד"יד העדים תהיה בו בראשונה" בדכתיב, ואי לאו הכי, פטור. אבל לגבי רוצח וגואל הדם מרבינן מקראי דנהרג בכל מיתה שאתה יכול, ולא בעינן קרא כדכתיב.

(ז) מתני', רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין וכו'. כתב הריטב"א, דאף דהיו קודם החורבן, מכל מקום לא היו בסנהדרין, דארבעים שנה קודם החורבן לא דנו דיני נפשות. והקשה המהר"ץ חיות, דהא רבי עקיבא היה בחורבן ביתר שהיה נ"ב שנה אחר החורבן, ועל כן לא היה בסנהדרין. אמנם הפורת יוסף כתב, דמשום דאמרין בסנהדרין (יז): שרבי עקיבא היה אחד מארבעה בבית דין שביבנה, פירש רש"י בד"ה אילו היינו, בימים שסנהדרין דנו דיני נפשות, דבזמן שדנו דיני נפשות לא היה. ולכאורה קושית המהר"ץ חיות לא מובנת, דמהיכן מוכח דכיון שרבי עקיבא



דמרבין לה לעיל לחיובא. אמנם הרמב"ם (פ"ו מרוצח הי"ד) כתב, דפטור מן הגלות, וכתב הכסף משנה, דלדבריו הא דאייתנא בברייתא דלעיל ירידה לצורך עליה, היינו לפטור. אבל בהגהות הגר"א (על הרמב"ם) כתב, דהרמב"ם גרס בסמוך "איבעית אימא הא והא לנזקין", ומסקנא דסוגיא דלא כרבי יוחנן, (ודלא כתוס' בד"ה ואי בעית אימא), וכן כתב המגיד משנה (פ"ו מחובל ה"ד). ולפי זה, שאר ירידה לצורך עליה, חייב. וכן כתב המאירי. ועיין לקמן אות כד וכו'.

כג) גמ', לימא כתנאי. עיין לקמן אות כו.

כד) גמ', הא דאיתלע הא דלא איתלע. פירש רש"י ד"ה הא דאיתלע, דכל שליבה שהתליעה כשדורסין עליה נכפפת למטה. וכתב הריטב"א, דהיינו שנכפפת מיד כשמניח רגלו האחת עליה, ואף דאכתי לא העמיד עליה שתי רגליו, ולכן חשיב לה ירידה דהא לא עלה כלל. אבל כשלא התליעה, אינה נכפפת אלא כשהניח שתי רגליו עליה, וכל גופו עלה, וחשיבא כעליה. וכן פירש גבי "מיהדק ולא מיהדק".

כה) גמ', איבעית אימא הא והא לגלות. וכתבו התוס' ד"ה ואי בעית אימא, ולפי האי איבעית אימא כולי עלמא סברי ירידה היא. ועיין מה שהבאנו באות הקודמת דברי הריטב"א דלדבריו גם בהאי איבעית אימא כולי עלמא סברי דרך עליה היא. [אמנם סברת תוס' היתה דההתלעה גורמת שתהיה דרך ירידה, ובלא התליע אין כאן ירידה. אמנם מסקנת דבריהם דבלא התלעה ובמיהדק ליכא ירידה כלל (ודלא כריטב"א דאיכא נמי ירידה) ובהתליע יש ירידה צורך עליה] ועיין לעיל אות כב.

כו) בא"ד, אם כן קשה ברייתא זו לברייתא דלעיל. כתב המהר"ם, דהתוס' לא כיוונו לומר דקשיא אברייתא גופא, משום דהיא איירא בירידה לצורך עליה גמורה, כגון שמשפיל עצמו בגרון להרימה בכח. אלא דהגמ' שהקשתה לימא כתנאי הקשתה ארבי יוחנן דאמר כבר נגעת בירידה שהיא צורך עליה, לימא כתנאי אמרה לשמעתיה, ועלה משני דכולי עלמא סברי דעליה היא, והקשו התוס' הא אדרבה קשיא עליה טפי.

כז) מתני', מן העץ המתבקע. פירש רש"י בד"ה מן העץ המתבקע, יצא קיסם וניתו למרחוק. ובמאירי פירש, דהיינו שנשמש הברזל מתוך קתו בשעה שהכה בעץ, וניתו למרחוק מתוך העץ המתבקע, וכן הוא ברמב"ם (פ"ו מרוצח ה"ט) שפסק שאינו גולה.

כח) גמ', תניא אמר להם רבי לחכמים וכו'. ביאר בשיעורי רבי שמואל, דאף דכתבה הגמ' דפליגי במאי איירי קרא, מכל מקום מה דלא מחייבים בשאר אנפי אף שאינם מפורשים בהדיא, הוא משום דלרבי נשמט הברזל מקתו הוא קרוב למזיד, וכפי שפירש ר"ח. ולרבנן דלא מחייבי בניתו מן העץ המתבקע (בין לפירוש רש"י ובין לפירוש הרמב"ם שהובאו באות הקודמת), היינו משום דהוי כח כחו כדאמרין בסמוך (ח).

כט) גמ', רבי סבר יש אם למסורת. פירש רש"י ד"ה יש אם למסורת, בתוה"ד ולפי המסורת "ונישל" כתיב, ופירושו נישל שהשיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו. ותמה התוס' יו"ט (פ"ב מ"א), איך תתחלף תיבת נשל שהיא פועל נפעל, בהשיל שהוא פועל הפעיל. ואין לומר שנחסר בתיבה זו ה"א או יו"ד, שהרי לפי המסורת אין לנו אלא כמו שכתוב. ועל כן פירש, שהנו"ן אינה מן היסוד, אלא באה להוראת נפעל. וכוונתו, שעל ידי הברזל נשל קיסם מן המתבקע. אמנם הרש"ש כתב, דהתוס' יום טוב שגה בהבנתו, והוא מבנין פעל הדגוש כמו פקד, ומוציא העומדים בקל. נהיינו, שהדגש גורם שהפועל שלא גרם פעולה נוספת בדבר אחר, ונקרא פועל עומד, יהפך לפועל שנגרמה ממנו תוצאה לאחר, ונקרא פועל יוצא. ובענייננו, שהברזל עשה פעולה בעץ. אבל הקשה, דגם אי דריש אם למקרא, מצינו פועל יוצא כמו "ונשל גוים", או "של נעליך". וכתב, דאולי הוא מפני שהוא יוצא לשלישי, דלא כתיב "ונשל הברזל עץ", אלא "מן העץ" דהיינו שעשה לעץ שיפיל ממנו קיסם.

טו) רש"י ד"ה באומר מותר, סבור שמותר להרוג את ישראל. והביא הריטב"א דיש מפרשים, שהיה סובר שהוא בהמה או גוי, ונמצא ישראל. ולא דמי להא דנתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם, שהטעות מגוף לגוף, אבל בהא דרבא, הטעות בגוף אחד.

טז) גמ', אמר ליה אביו אומר מותר אנוס הוא. פירש רש"י בד"ה אנוס הוא, והיאך הוא קורוהו מזיד. וכן פירשו התוס' שבת (סח: ד"ה אבל, דהא דקאמר אנוס, לאו דוקא אנוס דבכל מקום מחייבין ליה אי לאו משום דגבי גלות כתיבא בשגגה טובא (כבתוס' הכא, ד"ה אלא), אלא דהוי למכתב פרט לאנוס, דיותר קרוב לאנוס מלמוזיד. אמנם רש"י (שם) בד"ה פטור כתב, דאומר מותר אנוס הוא, ועל כן נפטר. וכתב הערוך לנר, דמה שהוצרך רש"י שם לפרש כן, היינו דוקא לסלקא דעתין דהתם, דלא ילפינן לתינוק שנשבה מקראי, אבל הכא פירש אליבא דאמת, שאומר מותר אינו אנוס גמור.

יז) רש"י ד"ה בפתע, שלשון פתע הוא בסמוך. והריטב"א מיייתי לפירושו, וכתב, דמה שחייב ההורג גלות בסמוך, היינו שהיו שניהם בתחילת קרן זוית, דאז הוי פתע שלא היה הנהרג יכול להישמר ממנו. אבל אם היה הנהרג בסוף קרן זוית, כיון שכשיצא מהמבוך, היה רואה את ההורג קודם שיראנו, והיה יכול להישמר, כשלא נשמר, נמצא שהוא פושע והורג אנוס. אמנם הרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"י) כתב, דפטורא דקרן זוית הוא משום דהוי קרוב למזיד. ותמה עליו הכסף משנה, דהא בבבא קמא (כו: פטרינן שובר כלי בקרן זוית, מפני דהוי אנוס. וכתב, דאולי דחק הרמב"ם לפרש כן מפני דבשאר מילי שנאמרו בברייתא, פטור משום דהוי קרוב למזיד. וישב האור שמח, דהכא שהיה לו ליוהר שלא להכנס לקרן זוית בכלי זין, דיכול להיכנס לשם איש אשר לא ידע ליוהר, הוי קרוב למזיד. אבל גבי שיבר את הכד, דהמניח את כדו ברשות הרבים עשה שלא ברשות, לא הוי ליה ליוהר בזה והוי אנוס.

יח) גמ', בבלי דעת פרט למתכוין. כתב המאירי, דכל דברים האלו, הואיל ויש שם קצת כוונה, קרוב למזיד הוא. ואם הרגו גואל הדם, אינו נהרג עליהם. ותקנתם, שישבו בביתם וישמרו עצמם מגואל הדם. אבל אותם הפטורים מצד דהוי קרוב לאנוס, גואל הדם נהרג עליו.

יט) גמ', פרט למתכוין להרוג את הבהמה וכו'. כתב הרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"י), נתכוון להרוג את זה והרג את זה ואפילו נתכוון לגוי או לבהמה ונמצא ישראל, הרי הוא קרוב למזיד ופטור. וביאר הערוך לנר, דלא נקטה הגמ' נתכוון לאדם, משום דבסנהדרין (עט). פליגי בה תנא קמא ורבי שמעון, ואליבא דתנא קמא חייב מיתה, ולא בעי קרא לפוטרו מגלות, ונקטה ככולי עלמא. אבל הרמב"ם נקט כהלכתא, דנתכוין להרוג את זה והרג את זה, פטור.

כ) גמ', שם. הקשו התוס' בבבא קמא (כו: ד"ה פרט, אמאי איצטריך למעוטי, הא על כרחך היינו נתכוון לצד זה והלכה לצד אחר, או נתכוון לזרוק ב' זרק ד' דנתמעטו מ"ואשר לא צדה". ותירצו, דאיצטריך כגון שהיו הבהמה והאדם זה בצד זה (ובמהרש"א שם איתא להגיה, זה על גב זה). אי נמי, כסבור בהמה ונמצא אדם. ומהאי טעמא כתבו התוס' לקמן (ט) בד"ה ורב חסדא, דלא פטרינן ליה בכלל אומר מותר. דהואיל ונתכוון לאותו דבר, הוי קרוב למזיד.

כא) גמ', שדחפו בגופו. פירש רש"י ד"ה שדחפו בגופו, בלא מתכוין. ופירש הריטב"א, דלשון "הדפו" היינו דחיפה בגופו. והכא דוקא משום דכתיב גבי "בפתע", מפרשין דהוי בלא מתכוין. אמנם הרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"י) כתב שאם דחפו בגופו אינו גולה, והקשה הכסף משנה דמשמעות הברייתא דגולה. ורצה ליישב, שהרמב"ם מפרש, דפרט דקתני ברישא דברייתא קאי נמי אסיפא, והוי כאילו אמרה, "הדפו פרט לדחפו בגופו" כלומר, דהדפו משמע שהדפו במתכוין, פרט לדחפו בגופו שלא במתכוין.

כב) גמ', כבר נגעת בירידה שהיא צורך עליה. פירש רש"י ד"ה כבר נגעת,



שליח בית דין המלקה מה שאמדהו בית דין ומת תחת ידו פטור. וכתב הכסף משנה, דאין "לא שמענו" השגה. והרש"ש הקשה, דהא אמרינן לקמן (כב:), דהוסיף לו רצועה אחת ומת גולה. ובתפארת ישראל (אות יט) כתב, דהתם גולה מפני שטעה במניינו.

(ח) תוס' ד"ה אף ע"ג בתוה"ד, דמ"מ איכא מצוה מתחילה. וכן כתב הריטב"א, דלא פרכינן מיניה כלל משום דמצוה ממש איכא להלקותו. וכן איתא ברמב"ם (פ"ה מרוצח ה"ו), דפטור משום שהרגו בשעת עשיית המצוה. וכן כתב הרמב"ן אלא שהוסיף לתרץ, דשליח בית דין לא מיפטר משום דמצוה קעביד, אלא דכיון דאמדהו, אנוס הוא.

(ט) רש"י ד"ה לאו מילתא היא דאמרי, ראייה טובה מזו היה לי להשיבו וכו'. וכתב הריטב"א דלפירושו רש"י, אמר רבא, דאף דקושטא קאמר, מכל מקום תשובה נצחת יותר הייתי יכול להשיבו. אמנם התוס' שאנץ פירש, דהואיל ולא איירי קרא בחטיבת מצוה, מצי למתני באותם שאין גולין, גם החוטב עצי סוכה וערבה וכל חטיבת מצוה.

דף ח ע"ב

(ו) גמ', שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע. כתב הריטב"א, דליכא למימר דאתא לאוקמי נמי בעשה כדי שיהא בו עשה ולא תעשה כמו בשבת ויום טוב, דהא בר מהא איכא עשה, דכתיב "ושבתה הארץ שבת שבתן יהיה לארץ". ולא מוקמינן בעשה יתירי, כיון דאיכא למידרשיה בערב שביעית. ולרבותא נקט, דלא מיבעיא דלא בעינן לעשה דהא אפילו לא תעשה אית ביה דכתיב שדך לא תזרע.

(ז) גמ', אלא אפילו חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית. פירש רש"י ד"ה אין צ"ל, דאי אשבת מאי שנא חריש וקציר הא שאר מלאכות נמי אסירן. והר"ע מברטנורא (שביעית פ"א מ"ד) פירש, דיליף ליה משום דאינו ענין לשבת בראשית, שכבר נאמר "ששת ימים תעבוד וכו'". והקשה הגרע"א, דאי מיתורא, נימא דקאי אתוספת שבת בראשית. ולרש"י נמי הקשה קצת, דלמא קאי אתוספת שבת דשבת בראשית, ונימא דלא אסרה התורה, אלא חרישה וקצירה. נולכאורה יש לומר, דדין תוספת שבת מרחיב חלות השבת אף על זמן התוספת, ואם כן מה שייך לחלק?

(יב) גמ', יצא קציר העומר שהוא מצוה. כתב הריטב"א, דמאן דלא דריש ליה, או דסבר דאינו דוחה שבת. או דסבר דילפינן ליה מהלכה למשה מסיני.

(יג) גמ', דלמא חרישת עומר דמצוה. הקשה בשו"ת הרשב"א (ח"א, תקלד), איך תהיה חרישת העומר מצוה, דלמא לא יביאו מהנזרע בהאי חרישה, כגון שנאנסו. ותיירץ, דהואיל ומתכוון לשם מצווה, הכל הולך אחר הכוונה, ואף אם נאנס, מעלין עליו כאילו עשאה. ובערוך לנר הקשה, איך שייך לקרוא לחרישת עומר מצוה, וכי יש סיבה שצריך לחרוש דוקא ביום זה, ואינו יכול להמתין לאחר השבת. והביא דאמנם הריטב"א במועד קטן (ג:). פירש דטעמא דאמרינן דמצא חרוש אינו חורש, מפני שאין לחרישה זמן קבוע, מכל מקום מאי סלקא דעתין. ותיירץ, דלא קאמר דמשום שהחרישה עצמה מצוה היא חורש, אלא דהמצוה הוא העומר, ולא אמרה תורה תשבות, הואיל וחורש לצורך מצוה, אף שאינה מצוה. ובכך נתיישבה גם קושית הרשב"א.

(יד) מתני', האב גולה על ידי הבן. פירש הר"ע מברטנורא (פ"ב מ"ג), כשלא הכהו ללמדו תורה או מוסר או אומנות. וכתב בתוס' הגרע"א, דבגמ' מוקי לה אף במלמדו אומנות, אלא דאית ליה אומנות אחרת, דאם אין מכהו כדי ללמדו כלל, אמאי נקט בן טפי מאחר. וזו סברת תוס' ד"ה והא אמרת, וכן לשון הרמב"ם בפירושו המשניות, ולא מלאכה שיתפרנס בה.

(טו) גמ', רבא אמר פרט לעושה חבורה באביו. כתב הריטב"א, דהשתא אתי קרא שפיר, דכל "מכה נפש" היינו מכת נפש ולא חבלה שאינה מכת נפש.

(טז) גמ', כגון שהכהו הכאה שאין בה שווה פרוטה. הקשה הפורת יוסף, אף אי אית בה שווה פרוטה ילקה, משום דהמלקות הם משום הכאת העבד,

(ל) רש"י ד"ה יש אם למסורת, בתוה"ד, כשאתה קורא ונשל אתה מוסיף הברה של אל"ף וכו'. ולפי המסורת ונישל כתיב. וכתב הריטב"א, דדבריו קשים, דלפי דקדוק הלשון אין מקום בשום פועל קל שיהא אל"ף או ה"א באמצע, וכמו שמצינו דהיכא דכתיב "ונפל" לא כתיב ה"א ואל"ף, וכן גבי "ונשל גוים רבים מפניך". ועל כן פירש כמו שפירשו התוס' לקמן (ח). בד"ה היינו.

דף ח ע"א

(א) גמ', היינו דקאמר להו ועוד. הקשה הריטב"א, אם הטעם הראשון אינו אמת ולא סבירא ליה דיש אם למסורת, מאי שייך למימר "ועוד". ותיירץ, דרבי אמר מעיקרא, דאף שבכל התורה יש אם למקרא, הכא דרשינן מסורת מדלא כתב "מעצו". ואם תמצוי לומר דאין בזה הכרע, מפני שבכל התורה דרשינן מקרא, נלמד מן המפורש.

(ב) גמ', מהו דתימא ככח כחו דמי קמ"ל. כתב בשעורי רבי שמואל, דמתבאר מסוגיין דבין לרבי ובין לרבנן לא מחייב גלות אלא בכחו ולא בכח כוחו, אלא דפליגי בגדר כח כחו. ויש לעיין, מאי סברת רבנן דחשיבי מן העץ המתבקע כח כחו, הא לענין צרורות מחשבינן ליה ככחו ממש. וכן אליבא דרבי, דחשיב להאי דשדא פיסא ככחו, דאף דחשיב כגרון שבידו, מכל מקום, הא הוי כח כחו. ועל כן פירש, דכח כחו דהכא אינו חסרון במעשה כבעלמא, אלא הוא בגדר קרוב לאונס, כשאר פטורי גלות [דהיינו שאין לו להעלות על ליבו שיקרה כן]. וכן מדויק מלשון הרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"ו), שסיים עלה וכתב, שאין זה מכחו אלא מכח כחו ונמצא כמו אונס.

(ג) מתני', רבי אליעזר בן יעקב אומר אם מכשיצאתה וכו'. כתב הריטב"א, דלאו פלוגתא היא, אלא מפני שרבי אליעזר בן יעקב חידש הדין, תלו בו. ואפילו אם תמצוי לומר דפליגי, הלכה כרבי אליעזר בן יעקב, שמשנתו קב ונקי. אמנם הכסף משנה (פ"ח מרוצח ה"ו) דנקט לישנא דידוע דהלכה כרבי אליעזר, סבר דפליגי. וכתב הערוך לנר, דמהא דמקשי גמרא על רבי אליעזר בן יעקב מברייתא דאמרה ומצא פרט למצוי, מוכח דלא פליגי. דאי פליגי, מאי מקשינן, אימא דהברייתא אתיא כרבנן.

(ד) מתני', אם יש רשות לניזוק. כתבו התוס' בבא קמא (לב:). ד"ה דלא סגי, דהכא מיירי בגוונא דיש לו רשות להכנס מפני שיש לו דרך בשדה זו במכר או במתנה. אבל אם שאל רשות ליכנס לתוכה לפי שעה, יודע הוא שיכנס לאלתר כיון ששאל רשות, והוי ליה קרוב למזיד ופטור מגלות. וכן כתב הרמב"ן, והביאו הריטב"א.

(ה) מתני', שאין רשות לניזוק ולמזיק ליכנס לשם. המהרש"א מוחק ולמזיק, וכונתו שהרי למזיק ודאי הרשות להכנס לשם דהא חצרו היא. ובמאירי כתב (גבי הא דאמרינן דומיא דיער). ד"למזיק" נקט אגב שיטפא דלישנא, ולא אתא למעט אלא חצר המזיק שאין לניזוק רשות ליכנס לשם. וכל שכן אם לא היה רשות למזיק ליכנס. והתוס' יו"ט (פ"ב מ"ב) כתב, דאיצטרך למתני "ולמזיק", דלא תימא שאם היה רשות למזיק להכנס לשם, היה על הניזוק להרחיק עצמו מן הנזק. והערוך לנר נמי קיים הגרסא, והיינו דהמזיק היינו בגוונא שהכנס הוא המזיק, ואתי למימר, דאף אם נכנס לחצר חברו שלא ברשות, והרג את הבעל הבית, פטור. דלא הוי דומיא דיער.

(ו) תוס' ד"ה לא צריכא, פירוש דמהשתא לא צריך לאוקמא בסותר. אמנם הריטב"א פירש אוקימתא דרב פפא נמי דוקא בסותר. משום דאי מהדרינן מסותר את כותלו, הוה ליה למימר אלא. ועל כן פירש, דהשתא מפרשינן דהא דאמרן בסותר את כותלו בלילה, לא שסותרה בלילה, אלא שסותרה במקום העשוי לתשמיש בלילה.

(ז) גמ', ושליח בית דין. כתב הרמב"ם (פ"ה מרוצח ה"ב), דשליח בית דין שהכה בעל דין הנמנע מלבא לדין, והמיתו בשגגה, פטור מגלות. ובהכי פירש להא דאמרינן שליח בית דין. והשיג עליו הראב"ד, דלא שמענו זה, אלא רק



למזיד יותר משאר אומר מותר.

(ז) גמ', נביא הוא. פירש הריטב"א, דלא הטעה אותך, אלא ידע מה שבלבך ועל כן אמר לך שהיא אחותו.

דף ט ע"ב

(ח) גמ', מכאן שבן נח נהרג שהיה לו ללמוד ולא למד. פירש רש"י לעיל (בעמוד א) בד"ה כדקא מהדרי ליה, שהיה לו ללמוד דרך ארץ. והקשה הריטב"א, דאם נענש על שהיה לו ללמוד ולא למד, ולא על הביאה עצמה, שמע מינה דאומר מותר אנוס הוא, ותקשי לרבא. ועוד, היכן מצינו שנצטוו בני נח ללמוד דרך ארץ. ועל כן פירש, דאבימלך נתחייב בעבירה זו משום אומר מותר, שהוא קרוב למזיד, אבל בלא סברא ד"היה לו ללמוד" והוא קרוב למזיד, לא היה נענש אף אי בשאר אומר מותר נענשים, מפני שעשה על פי נביא. אבל הואיל ואברהם לא אמר לו באמת, אלא רק לפי מה שלמד ממנו, נמצא שאבימלך הטעה עצמו במה שלא למד, על כן היה קרוב למזיד. (ט) רש"י ד"ה בלא ראות פרט לסומא, דמשמע כאן לא ראה וכו'. הקשה הרמב"ן, אי משמעות הקרא משמע למעוטי [אף אם לא נכתב קמיה "ואשר לא יבא"], למה הקדים רבי יהודה ואמר דמ"ואשר יבא את רעהו ביער" משמע לאתווי סומא. ועל כן פירש, דרבי יהודה מפרש לקרא ד"בלא ראות" פרט לסומא, משום דאי אתי לרבווי, מיער נפקא ליה. (וכיון דמשמעותיה דקרא דריש, לא הוי ריבוי אחר ריבוי). אבל רבי מאיר סבר, דודאי משמעות בלא ראות למעט, והוי מעוט אחר מעוט, שאינו אלא לרבות. והקשה **דבנדרים** (פח). משמע, דאף לרבי מאיר דריש ממשמעות דקרא דאתי למעט ולא דריש לה מדרשא דאין מיעוט אחר מיעוט, ומוחלפת השיטה.

(י) מתני', להיכן גולין לערי מקלט. כתב הערוך לנר, דאי מקרא הווי אמינא דערי מקלט שבעבר הירדן המזרחי אינן קולטין אלא ליושבים שם, והנך שבעבר המערבי רק ליושבים שם, קא משמע לן מתניתין שכל אחד היה יכול לגלות לכל אחת מששת הערים.

(יא) מתני', עד שלא נבחרו וכו' לא היו שלש שבעבר הירדן קולטות. כתב המשך חכמה (במדבר פל"ה כח) דנראה דטעם הדבר, חדא שלא יברחו הרוצחים מארץ ישראל לחוץ לארץ, ועוד, דרוצח שגולה צריך שיהיה באופן שיקוה תמיד שימות הכהן המשיח ויצא במיתתו, וכיון שכבר אמר ה' יתב"ש (במדבר פל"ד, יז) שאלעזר יהיה בחלוקת הארץ, נמצא דהרוצח יתאש ממיתתו עד התנחל הארץ, וליכא דין גלות.

(יב) מתני', ומכוונות להן דרכים מזו לזו. עיי' בערוך לנר שנדחק לבאר לשון מזו לזו. ובגמ' לקמן (י): אמר רבי אליעזר בן יעקב מקלט היה כתוב על פרשת דרכים, כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם. אמר רב כהנא מאי קרא, "תכין לך הדרך", עשה לך הכנה לדרך, וכן פירש רש"י בפירושו התורה להאי קרא. [ולכאורה לפי זה משמעות "מזו לזו" היינו האופן איך להגיע ממקום ההריגה לעיר המקלט וכדברי ספר החינוך לקמן] והרמב"ם (פ"ח מרוצח ה"ה) כתב, וחיובין בית דין לכיון הדרכים לערי מקלט ולתקן אותם ולהרחיבן וכו' ומקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכירו הרצחנים ויפנו לשם. דהיינו שמשמעות תכין לך הדרך אינו רק לכיון לרצחן את כיוון מנוסתו, אלא להכין את עצם הדרך שתהיה קלה למנוסה. וכתב הכסף משנה (שם), דהוא מהספרי (דברים פרשת שופטים פיסקא קפ, ג), דיליף מ"תכין לך הדרך" תכין לך סרטאות שיהיו מפולשות לתוכו. ובבבא בתרא (ק): ילפא הגמ' מהא דכתבה התורה בדרך [ולא דרך] שאותה דרך צריכה שתהיה כפולה ברחבה מדרך הרבים, דהיינו בת שלושים ושתים אמה. ובערוך לנר לקמן (י): ביאר דהכל דרשה א' הוא, שיעשה הכנות שיבא לדרך שמוליכו לעיר מקלט והכנות הם לעשות דרכים שמפולשין לאותו דרך וגם לכתוב מקלט על פרשת דרכים. וכן משמעות דברי ספר החינוך (מצודה תקכ) שכתב, שהמצוה היא שיתוקנו הדרכים לעומת הערים ויתישרו וכו' שמקלט מקלט

והתשלומים לאדון. ותירץ האפיקי ים ("ח"א סימן יט אות י'), דמשום דרפואתו לעצמו, אם יש בדמי הרפואה שווה פרוטה אינו לוקה. ועל פי מה שכתב הקצות החושן (סימן תכב דס"ק א) תירץ, דעיקר תשלומי החבלה לעבד והאדון זוכה ממנו, ונמצא דהווי תשלומין ומלקות לעבד.

דף ט ע"א

(א) גמ', אלמא גר תושב עובר כוכבים הוא. כתב הריטב"א, דג' לשונות נאמרו בכותים. א. גר תושב, והוא שקיבל בבית דין של ישראל שבע מצוות בני נח ודינו כמצווה ועושה, ומותר להתיישב בינינו, ועל כן נקרא תושב. ומצווין אנו להחיותו, ובודאי שאסור לגרום לו מיתה. ב. בן נח, שידוע שמקיים המצוות מעצמו בלא קבלה בבית דין, דהווי כאינו מצווה ועושה. ואף שאין אנו מצווים להחיותו, מכל מקום אין לגרום לו מיתה, דסוף סוף עושה אותם. ג. בנות, שאינו מקיים המצוות כלל. ומותר להורידו לבור או לגרום לו הריגה במקום שאין איבה. והא דבעי קבלה ל' מצוות, אף שכבר מצווין ועומדים, משום דבזמן מתן תורה שנאמר בו "עמד ויתר גוים", עשאן כאינם מצווים ועושים.

(ב) רש"י ד"ה ל"ק כו' גר תושב שהרג גר תושב, בתוה"ד, ורישא כשהרג את ישראל אינו גולה. הריטב"א פירש דבריו, דאמר רב כהנא, דהא דאמרין במתניתין "חוץ מגר תושב", לא קאי על שני הדינים דתני ברישא, אלא רק דאם הרג ישראל אינו גולה אלא נהרג, אבל ישראל שהרג גר תושב, גולה. והא דאמרין בסיפא "גר תושב גולה על ידי גר תושב", לרבותא נקט, דאפילו גר תושב שהרגו צריך כפרה, וכל שכן ישראל שמצווה עליו להחיותו. [ועיי' לעיל (ח): באות א), הגהות הגר"א דגר תושב גולה על ידי גר תושב]. ובשם רבינו מאיר הלוי ביאר, דישאל שהרג גר תושב נמי אינו גולה וכדדייקא רישא, אלא דנקט תלמודא לישנא קלילא. ומוכח מהא דלא קתני סיפא גלות, אלא בגר תושב על ידי גר תושב. ואי קשיא, דלפי זה לא חידש רב כהנא כלום בתירוצו, ולא יישב הקושיא דאנן ידעינן דרישא מיירי בהכי וסיפא מיירי בהכי, אלא דהווי קשיא לן רישא אסיפא, יש לומר, דרב כהנא סבר דלאו פירכא היא כלל דהא לא דמו כלל. וכתב הריטב"א שהוא דוחק, דרב כהנא לא חידש כלום בתרצו מהא דאמרין בקושיא, אלא דמתרץ הקושיא, דלא תיקשי רישא אסיפא, ומשום הכי פירש כרש"י.

(ג) רש"י ד"ה לפיכך, אשבע מצוות שנצטוו בני נח קאי וכו', נהרגין ואפילו בשוגג. והקשה הרמב"ן, הא אין הדין נותן להרוג אדם בשוגג. ומהא דאיתא בסנהדרין (נו). דנהרג בדיין אחד ועד אחד, ולא אמרינן חידוש טפי דנהרג אפילו בשוגג מוכח נמי דלא נהרג. ועל כן כתב, דאין בן נח נהרג אשוגג לעולם. מיהו גבי שפיכות דמים אם הרג ישראל, דאפילו גבי ישראל לא נתנה לו מחילה אלא על ידי גלות, נהרג עליו.

(ד) גמ', אמר רב חסדא לא קשיא כאן שהרגו דרך ירידה כאן שהרגו דרך עלייה וכו' אמר ליה רבא ולא קל וחומר הוא וכו'. כתב הרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"ב), דדרך עליה פטור מגלות, דהווי כמו אנוס. אבל דרך נפילה דמצוי להיות יותר, הואיל ולא זרו עצמו, יגלה. וכתב האור שמח (שם), דהוא פלוגתא דרב חסדא ורבא דסוגיין, ופסק כרבא. וכתב, דסברת רב חסדא נפלאה מאוד. ואולי סבר, דכיון דדרך ירידה הוא דבר מצוי, הנהרג פשע בנפשו דהיה לו להיזהר.

(ה) גמ', ואזדו לטעמייהו דאיתמר וכו'. כתב הריטב"א לעיל (ז): די ש מפרשים, דאומר מותר היינו, דסבור שהוא בהמה. אבל הביא, דפירש רש"י לעיל (שם) בד"ה אומר מותר, דאומר מותר הוא שסבור שמותר להרוג את הישראל, והוא מפרש דאזדי לטעמייהו בעיקר טעמא, משום שהוא סברא אחת, וכדאיתא בתוס' ד"ה דאומר מותר.

(ו) גמ', לא בידי שמים. פירש הריטב"א, דאף דלדין אנוס פטור אף בידי שמים, בן נח חייב. אי נמי, דהכא ידע ביה קודשא בריך הוא, דהיה קרוב



מדעת) הקשה לפירוש רש"י (עיין מה שהקשה) וביאר באופן אחר. דהגמי כוונה למאי דאיתא לקמן (יג). דערי הלוויים ברצונם תליא מילתא, וצריכינן לשלם להם שכר, ואם כן "מדעת", היינו מדעת הבעלי בתים שבעיר. אבל שלש ערי מקלט קולטות בעל כורחם דבני העיר.

ג) גמ' שם. ובמשך חכמה (במדבר פל"ה יג ד"ה ועוד יראה לוי) דמה שאמרה הגמי' כאן דקולטת אף שלא לדעת היינו דוקא בישראל, ויליף לה מדכתיב, "שש ערי מקלט תהיינה לָכֶם", אבל גר תושב קולטת דוקא אם נמלט לשם בכוונה, ומדוייק מקרא ד"לכני ישראל ולגר ולתושב כו' למקלט".

ד) רש"י ד"ה וערי מבצר, כרכים גדולים. ובמשנה למלך (פ"ח מרוצח ה"ח) תמה, מהיכי תיתי דעיר מבצר תהיה עיר גדולה. ופירש, דקושיית הגמ', דעיר מבצר מוקפת חומה, ואין עושין ערי מקלט מוקפת חומה. עוד כתב, דמשמע בערכין (לג): דהא דאין נותנים ערים מוקפות חומה ללוויים, היינו בתחילת נתינתם, אבל אחר שישבו בה, מקיפים אותה חומה. והקשה, דלכאורה טעמא דאין עושין ערי מקלט עיר חומה, מהטעם שכתב רש"י גבי כרכים גדולים, לפי שמתקבצים שם מכל המקומות לסחורה, ותהא רגל גואל הדם מצויה, ויארוב לרוצח ויהרגנו, דגם בה מצויין הרבה בני אדם.

ה) גמ', ערים הללו אין עושין אותן וכו'. כתב המשנה למלך (פ"ח מרוצח ה"ח), דדינים אלו נאמרו בכל ערי הלוויים, ולא בשש ערי מקלט בלבד. אמנם הערוך השולחן (ח"מ סימן תכה סעיף סב) כתב, דגם בדינים אלו יש הפרש בין שש הערים לארבעים ושנים ערי הלוויים, והש"ס חשיב רק הדברים שיש הפרש בעיקר הקליטה והישיבה.

ו) רש"י ד"ה ולא כרכים גדולים, בתוה"ד, ויהא רגל גואל הדם מצויה שם. והמאירי פירש, שמפני ריבוי הישירות, יכול לבא שם גואל הדם בהבלע.

ז) גמ', ואין מושיבין אותן אלא במקום מים. כתב החזון יחזקאל (תוספתא פ"ב ה"ג), דהאי דינא קאי אהא דאמר (שם, ה"ב), דאם נפלה, בונין אותה אפילו שלא במקומה. נדאי קאי על הערים שנמנו בקרא, מאי שייך למימר שאין מושיבין אותן וכו'.

גמ', תלמיד שגלה מגלין רבו עמו. כתב הרמב"ם (פ"ז מרוצח ושמירת נפש ה"א), תלמיד אדם זוכה ללמוד. וכתב הרמב"ם (פ"ז מרוצח ושמירת נפש ה"א), תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עמו, שנאמר (דברים יט, ה, דברים ד, מב) "וחי", עשה לו כדי שיחיה, וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין, וכן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. וכתב בשערי רבני שמואל (אות שכת), דצריך לומר דחיובא ד"וחי" לא רמיא רק על הבית דין, אלא על כל אדם שיכול להעמיד לו חיותו. ועיין באות הבאה.

ח) גמ' שם. עיין בשפת אמת (דף ט: ד"ה הללו קולטות מדעת), דביאר באופן אחר, דהרב יכול לבוא בעל כורחם של בני הארבעים ושנים ערי הלוויים, ואין צריך לשלם להם שכר.

ט) גמ', כי הא דרב חסדא. הקשה הערוך לנר, אמאי לא הוכיח מדוד, כדאמר דהוה ביה כהאי גוונא בשבת (ל:). ותירץ, דבעי לאוכוחי, דהתורה קולטת כערי מקלט בין לדעת ובין שלא לדעת, ועל כן לא מייתי מדוד שהיה יודע שהוא בסכנת מוות.

י) גמ', אז יבדיל משה. כתבו בעלי התוס' (דברים פ"ד, מא), ד"אז" הוא לשון שירה כמו "אז ישיר משה". דאחר ששמעו שאמר הקדוש ברוך הוא "ולארץ לא יכופר כי ארם בדם שופכו", אמרו שאף ההורג בשגגה נהרג, וכשהגיד משה רפואתו, אמרו שירה. ומשה עצמו טעם טעם זה, כשהוצרך לברוח כשהרג את המצרי.

יז) גמ', מי אוהב בהמון לו תבואה. פירש הריטב"א, דאין הפירוש דאף דכתיב לַאֲ תבואה באל"ף, בו"י קרינן, כמו "בכל צרתם לא צר (ישעי' ס"ג ט")", מדלא מני ליה בהדיא במסורת, ולא אתויה בסוטה (לא). אלא פירוש הפסוק בדרך אתמהא, ומי אוהב ללמוד ולדרוש בהמון מבלי שיהא לו כל תבואה.

היו כותבין בפרשת הדרכים, ומפנין הדרכים שלא יהא בהן דבר שיאחר הבורח מן המרוצה. ועיין שם בערוך לנר מה שרצה לכאר באופן אחר.

יג) מתני', רבי יוסי בר יהודה אומר וכו'. כתב התוס' יו"ט (פ"ב מ"ו), דמה שנכתבו דברים אלו בשם תנא ולא מסתמא, אינו מוכח דפליגי עליה, אמנם הכא אפשר דרבי מחבר המשניות נקט בהאי לישנא, לרמז שהוא עצמו פליג עליה, וכדאיתא בברייתא לקמן (י:), רבי אומר מעצמן הן גולין כסבורין הן אחד מויד ואחד שוגג קולטות, והן אינן יודעין שבשוגג קולטות במויד אין קולטות. ועיין שם מה שפירשו התוס' ד"ה והתניא, הטעם דלא פליג רבי עליה במתניתין אלא בברייתא.

יד) גמ', ושלשת שיהיו משולשין. הקשה המורחזי (דברים, יט, ג), הא על ידי קביעת ג' ערי מקלט נחלקה הארץ לד' רבעים, והוי למימר "ורבעת" (עיין רש"י ד"ה ושלשת). ועיין שם מה שתירץ. ובגור אריה כתב, דכיון שכל עיר קולטת שליש מהארץ, אמרינן "ושלשת". והשפתי חכמים ביאר (ולכאורה, הוא רש"י שם), דהואיל ויש בין ג' ערים אלו מהלך שוה, נקרא משולש.

טו) גמ', בגלעד שכיחי רוצחין. ותמה בפירוש הרמב"ן על התורה (במדבר לה, יד), דהא אמרינן לקמן (י:). דאף ארבעים ושנים ערי הלוויים קולטות, והיו מהן ל"ו בארץ כנען וששה בעבר הירדן, ונמצאו ד' ערים לכל שבט, ושבת מנשה מיחשב בארץ כנען מפני שרובו ישב שם, [כן לשון רש"י ד"ה בעבר הירדן, נחלת שני שבטים ונחלת עשרה שבטים]. ונמצא שהיו במדה ובמנין. (ומה שריבה בעבר הירדן וכתב בה ט' ערים לב' שבטים, הוא מתוך שש ערי המקלט, כדי שיפריש משה חציין). וביאר על פי הפשט, דעבר הירדן היתה גדולה מאוד וראויה לשלש ערי מקלט כמו בכל ארץ כנען, והארבעים ושנים עיר ניתנו למגרש הלוויים ולא היו קולטות. ובש"ת רדב"ז (חלק ו', ב' אלפים קלח) ביאר, דאף שהדין המוסכם בשמעתין דארבעים ושנים עיר קולטות, סמך על הירושלמי (מכות פ"ב ה"ו) דמשמע מיניה שלא היו קולטות, כדי לקיים פשט הכתוב.

טז) תוס' ד"ה בגלעד שכיחי רוצחין, בתוה"ד, לפי כשהורגים מויד. פירש המהרש"א, דעל כרחק הא דמזמנן לפונדק אחד הוא מפני המזידין. דאי מפני השוגגין, שוגג הראשון למה נודמן [דאין שייך למימר שהיו שוגגין מרובין, בלא דברי התוס']. ועוד כתב, דאפשר לומר דהוי כרבי יוסי בר יהודה, דבתחילה אחד שוגג ואחד מויד מקדימין לערי מקלט. אמנם הריטב"א פירש, דהרוצחין היו מראין עצמן שוגגין, ולכן היו מרבין להן ערי מקלט ומבחינים אם הרגו בשוגג, דאי אפשר שלא יהיו ביניהם שוגגין.

דף י ע"א

א) גמ', בשכם נמי שכיחי רוצחים. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דמיהו לא הוה שכיחי כמו בגלעד, דאי הכי הדרא קושיא לדוכתא. והערוך לנר ביאר דלא הווי שכיחי כמו בגלעד, על פי מה שהביאה הגמ' דבשכם היו מתחברים להרוג ככהנים בבית הגרנות, דהיינו דאף דבשכם נמי שכיחי רוצחים, מכל מקום ליכא חייבים כמו בגלעד, דבסנהדרין (עח). אמרינן, הכוהו י' בני אדם בעשרה מקלות ומת כולן פטורין, משום דליכא כל נפש באחד מהם, ומשום הכי, בשכם היו מתחברים הרבה כשהיו הורגין, ולא היו חייבין ולא בעינן לקיים "וה' אינה לידו" [עיין בתוס' לעיל (ט:)] ד"ה בגלעד ולא נהרגו בשוגג. אבל בגלעד שהיו עוקבים מדם, פירוש אורבין, בזה מסתמא היו אחד אחד, כיון שעשו בסתר ובדאי לא היו מתחברים, לכן נפישו בהו חייבים.

ב) גמ', בין לדעת בין שלא לדעת. פירש רש"י בד"ה בין לדעת, דקולטת אפילו ברח לשם שלא לדעת קליטה, דלא היה יודע שהיא קולטת. והריטב"א פירש עוד, דהכניסוהו אחרים לשם בעודו ישן. והמנחת חינוך (מצוה תקכ, ב) כתב דנראה דלביאורו של רש"י, בערים הקולטות לדעת, צריך דעת דוקא בשעת כניסה, וסיים דצריך עיון בזה. והשפת אמת, (דף ט: ד"ה הללו קולטות



דף י ע"ב

(יא) גמ', מקלט היה כתוב. פירש ברש"י ד"ה מקלט, בכל מקום. וכן פסק הרמב"ם (פ"ח מרוצח ה"ה). ועיין מה שכתבנו לעיל (ט): אות י.

(יב) גמ', אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), הרי הגלות לעיר מקלט כדי שלא ייהרגו גואל הדם, וזה שאין לו עדים, מי ייהרגו. ותיירץ, דשייך בגוונא שהוא מודה, או דאיכא עדים פסולים, שפטרו הגואל הדם אם ייהרגו. והקשה עליו הערוך לנר, הא בגוונא דגולה על פי עצמו, נסתפק הריטב"א לעיל (ב). משום דמביא לידי חיוב מיתה אם ייהרגו גואל הדם ביציאתו, ולא הכריע. ועל מה שכתב דגולה על פי עדים פסולים, כתב דלא נראה כן מדעת הראשונים. וכתב, דלא זכה להבין קושית המהרש"א, דהא אמרינן לקמן (יב). ולעיל (ב): דגלות אתיא לכפרה על שהרג הנפש, וכן כתב בספר החנוך (מצוה ת"י) שמפני ב' טעמים גולה, לכפרה ולהנצל מגואל הדם. ועל כן אפילו אין עדים בדבר צריך לגלות לכפרת חטאו, וכיון שאין עדים, ובית דין אינם יכולים לכופו, הקדוש ברוך הוא מוזמן שיהרוג בעדים בשוגג, שיגלה ויהיה לו כפרה.

(יג) גמ', וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונפל עליו. הקשו התוס' בסוטה (ח): ד"ה מי שנתחייב, הא ההורג נפש מיתתו בסייף ולא בסקילה. ותיירצו, דאף דלאו בר סקילה, מיהו מידה במידה היא, דהזורק על חבירו להרגו, דרך ירידה היא. ואם הרגו בסייף, הקדוש ברוך הוא נפרע מהן בענין אחר. ובמלא הרועים (בסוגיאין) כתב, דהוי למימר דהפיל חרב על צווארו בשוגג, מפני דמיתת רוצח בסייף, ודין ד' מיתות לא בטלו. והערוך לנר כתב, דאיירי קרא דהרגו בתחילה בשבת, ונתחייב סייף וסקילה דנידון בחמורה שבהם, שהיא סקילה.

(יד) גמ', מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים. כתב הערוך לנר, דהורה בזה לג' ענינים. דמן התורה ידענו להולך בדרך רעה כבלעם. אבל לא שמענו על הצדיקים, דאולי לא נאמר בהם מפני שיתמעט שכרם, ולכך מביא מן הנביאים גם על ההולך בדרך טובה. ומן הכתובים שמענו דאף באדם אחד שפעמים הולך עם הלצים ופעמים בדרך טובה, מוליכים אותו לפי נטיית ליבו.

(טו) גמ', בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו. פירש המהרש"א (חידושי אגדות), דלא קאמר בלשון יחיד על הקדוש ברוך הוא, אלא דהמלאכים שנבראו ממחשבותיו, הם מוליכים אותו.

(טז) גמ', עיר שרובה רוצחים. כתב המנחת חינוך (מצוה תי, טו), דמשמע, דבכל ענין אינה קולטת, ואפילו אם היו רוצחין בשוגג, או אף שכבר נתכפר להם על ידי מיתת כהן גדול ודורים שם. ואם כשברח לשם היה מחצה על מחצה ועל ידו נהיה רובם רוצחים, קולטת, כיון של היה שם רוב קודם. אמנם הצפנת פענח (תרומות עמוד 123), תלה דנחלקו הרמב"ם (פ"ז מרוצח ה"ח) שכתב, דעיר שרובה רוצחים אינה קולטת, עם הראב"ד שהשיג עליו דרק אם יש בה רוב רוצחים, אינה קולטת. אבל הכסף משנה והמגדל עוז (שם) כתבו, דספר מוטעה נודמן לראב"ד בדברי הרמב"ם (ולא פליגי).

(יז) גמ', איתמר עיר שאין בה זקנים וכו'. כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן קסז, בסופו), דאיפליגו אי בעינן לקרא כדכתיב.

(יח) גמ', עיר שאין בה זקנים אינה קולטת. כתב המנחת חינוך (מצוה רמה, כז), דכיון דילפינן מזקני עירו, הכי נמי בעי עשרים ושלשה. אבל במרכבת המשנה (פ"ט מרוצח ה"ד) כתב, דסגי בשלושה.

דף יא ע"א

(א) רש"י ד"ה בלשון עזה, בסוה"ד, ודיבור לשון עז. והריטב"א הביא מי שפירש, שהוא משום דכופל הדבור 'וידבר ה' וכו' דבר אל בני ישראל וכו' אשר דברתי אליכם".

(ב) גמ', מפני שהן של תורה. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דברשית התורה נמי מצינו בלשון 'ויאמר', ובתורה איכא הכי ואיכא הכי. אבל בספר יהושע לא מצינו פרשה שנאמרה לקיים מצוה האמורה בתורה, לבד מפרשת רוצחין, ועל כן נאמרו כולן בלשון 'ויאמר' כדרכן, וזו יצאה מכללן להורות שהיא של תורה.

(ג) רש"י ד"ה אחד כהן משוח, הם כהנים גדולים שהיו עד יאשיהו. וברש"י ד"ה ואחד המרובה בגדים פירש, הם ששימשו מיאשיהו ואילך. ותמה הריטב"א, דלפי זה לא משכחת ששימשו שניהם בזמן אחד, ולקמן (בעמוד ב') איבעיא לן אי חוזר רק במיתת כולן. וביאר, דמשכחת לשניהם בזמן יאשיהו, כגון שהלך המשוח למקום אחר ונתעכב שם, דממנים אחר תחתיו בריבוי בגדים, דאין מושחין שנים בדור אחד. והא דאמר "שעבר ממשיחתנו", לא הוי משיחה ממש, אלא מריבוי וגם רש"י מודה בזה [עיין רש"י (בעמוד ב') ד"ה ליהדר בהנך], אלא דפירש במתניתין "מרובה בגדים" גבי כהן גדול העיקרי, וליתא בזמן יאשיהו.

(ד) גמ', שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא ביקשו ואיכא דמתני כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו. כתב העינין יעקב, דאיכא בינייהו, דללישנא קמא לא נענשו אלא על ידי קללת הרוצח. וללישנא בתרא נענשו אפילו בשב ואל תעשה, אם לא התפלל שלא יענש. ולהכי מייתי בסמוך ללישנא בתרא מעשה דההוא גברא דאכליה אריה, דאף שלא קללו, נענש. דללישנא קמא אין ראייה מכאן.

(ה) גמ', קללת חכם אפילו בחנם היא באה וכו'. פירש הרמב"ן, וכן הריטב"א, דקרי לקללת דוד בחנם, מפני שלא היה בה תנאי. מיהו לאו בחנם ממש, דבכל אדם אמרינן דקללת חנם לא תבא, ומחמת שנצטער דוד על שלא גילה לו מיד, נתקיימה קללתו. עוד פירש הרמב"ן, ד"על חנם" הווי חידוש טפי מ"על תנאי", ובקללת אחיתופל היה נמי תנאי, וגם היה בחנם. אבל בשל עלי, היה רק על תנאי ולא בחנם, שהרי היה יודע בשעה שהשביעו. ונתקיימה בו, מפני שהיה צריך להתיר הקללה אחר שהגיד לו.

(ו) גמ', בשעה שכרה דוד שיתין. כתב העינין יוסף, או דלא סבירא ליה שמששת ימי בראשית נבראו. או דאף אם נבראו, לימא נתמלאו עפר או צורות וצריך לכרותן.

(ז) גמ', יחנק בגרונו. פירש המהרש"א (חידושי אגדות), דמשום שהנטבע במים מת בחנק, על כן מי שיודע להצילו מאותה מיתה ולא מצילו, ידון בה.

(ח) רש"י ד"ה קפא תהומא, בתוה"ד, שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה. וברש"י סוכה (נג): ד"ה אחספא כתב, שהיה שם מששת ימי בראשית. וכתב הערוך לנר, דמדרשים חלוקים. ומהרש"א (חידושי אגדות, שם) כתב, דנקבי השיתין הם מקור מי התהום, שכבש הקדוש ברוך הוא בששת ימי בראשית את המים בתוך האדמה שלא יעלו על הארץ כפי טבעם, והוא מקור מי הברכה, ועל ידי שירדו הנסכים לשם, מתברך העולם. ובסיני נתקיים העולם קיום גמור על ידי מאמר "אנוכי ה' אלוקיך", דאם לא היו ישראל מקבלים התורה, היה העולם ראוי לישטף, דתנאי התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית. [ונמצאו ב' מדרשים אלו מכוונים כאחד]. ועל ידי שנכתב שם ה' על החרס, חזרו המים להכבש שם.

(ט) גמ', קללת חכם אפילו על תנאי היא באה. ביאר המכתב מאלהיו (חלק ד, עמ' 222), שאילו לא היה בלבו של החכם משהו נגד אותו האיש, לא היה יכול להוציא הקללה מפיו אפילו על תנאי, ואף שלא התכוון לכך, כלפי שמיא גליא ומתחשבים ברגשותיו הסמויות שאינן נגלות אפילו לו עצמו. והקללה פועלת, כיון שבמידה וקיום המקולל הוא בזכות החכם, אם החכם בעומק לבו אינו חפץ בו, יוכל הלה לאבד זכותו.

(י) גמ', כה יעשה לך אלהים וכו'. ופירש רש"י ד"ה אפי' על תנאי, כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין. והרד"ק (שמואל א ג, יז) כתב דהוא לימוד על פי הדרש, אבל לפי פשוטו, כך היה המנהג בשבועה. וכן כתב



דינו ועמד לגלות כאילו גלה כבר. והקשה עליו **התוס' יו"ט**, דלא מצינו לומר דנגמר דינו בא להקל עליו. ועל כן פירש, כדכתבו **התוס' בד"ה אמר אביי**, דמיתת כהן גדול מכפרת על הגלות. ואמרינן בגמ', דמכפרת גם על מי שלא גלה, מקל וחומר ממי שכבר גלה.

טו מתני', כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט. כתב **התוס' יו"ט** (פ"ב מ"ז), דנפקא ליה מדאמר "וישב בה" ודרשינן ולא בתחומה, הא לקלוט קולטת. ובחדושי הש"ס תמה, מנין למדרש בה ולא בתחומה, דילמא בה ולא בעיבורה של עיר, דדרשינן **בנדרים** (נו): דהוי כעיר עצמה, אבל תחומה אינו נחשב כעיר כלל. וביאר, דקים ליה דעיבורה של עיר הוי כעיר **ממש**, ולהכי אי אפשר למעוטיה אלא לתחומה. וכתב, דנפקא לן מינה דבר שלא נזכר בראשונים, דבעיבור העיר היה רשאי לדור ולישב. ובערוך **לנר** כתב, שהוא דרשא מפורשת בספרי, ותימא דהתוס' יו"ט לא הזכיר זאת.

טז מתני', מצוה ביד גואל הדם. כתב **הגליוני הש"ס**, דאם הכהו כדי להמית ולא מת, כל שכן דאיכא מצוה על הנרצח עצמו, לנקום דמו. ואסור לו ליקח אף ממון רב כדי לפטרו, כפי שגואל הדם אסור. ואין יכול לוותר על רציחתו, לפי שנפשו של הקדוש ברוך הוא היא ואינה שלו.

יז גמ', שהיה להן לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות. תמה העיון יעקב, איך יתפלל שיגמור דינו לזכות, אם הוא חייב מיתה על פי הדין. ועוד כיון כבר נעשה הרציחה על ידו, ולמה יתפלל שיגמור דינו לזכות. ותיירץ בתשובה מאהבה (חלק א סימן קצד), דבדיני נפשות אמרינן **בסנהדרין** (יז): דאם כולן עונין לחיוב זכאי הוא, ולכך אם דנוהו שחייב גלות ודאי שיצא הפסק דין על פי הרוב, אבל אי חייבוהו כולם היה זכאי בדין. וכיון שכן, אמרינן שהיה לו לכהן גדול לבקש רחמים שלא יטעו המיעוט אלא ישוּו בדעתם עם הרוב, ואז בין אם יחייבוהו כולם או יזכוהו כולם יצא זכאי מהגלות. והערוך **לנר** יישב, דכיון שאם היה הקדוש ברוך הוא מוחל לחטאיו, לא צריך עוד לכפרת גלות, והיה פטור מגלות, והוא מאי דהוי ליה להתפלל שימחול הקדוש ברוך הוא חטא הרוצח, ובכך יטה מן הדין לב הדיינים לגמור דינו לזכות. וכעין זה כתב **השפת אמת** (פרשת מסעי שנת תרנ"ד), בשם אביו, עיין שם היטב.

יח גמ', מת קודם שמת כה"ג מוליכין כו'. כתב **הרש"ש**, דמוכח מינה, דגם להמתים יש כפרה, דמיתת כהן גדול מכפרת, כדלעיל, וסיעתא להשולחן ערוך (או"ח סס"י תרכ"א) וציין לעיין בהוריות (ו).

הרלב"ג (שם). והכריח זה, דהרי עלי לא היה יודע שהוא קללה נדלא ידע מה התנבא. וכן בן הדד אמר בלשון זה "כה יעשה לי אלקים וכה יוסיף" (מלכים א, כ"ז). וכתב **הבלי יקר**, דחז"ל יתרוצו, דכבר נתן עלי אל ליבו ששמואל ראה נבואה רעה, כיון שלא רצה להגידה לו. ועיין שם, שהכריח מלשון הפסוקים שהיה לשון קללה.

דף יא ע"ב

יא רש"י ד"ה מאי דכתיב יחי ראובן, מה ראה לסמוך יהודה לראובן. ובמהרש"א (חדושי אגדות) פירש, על פי הגמ' **בבא קמא** (צב.), דלא מייתי לקרא ד"חזאת ליהודה" אלא לקרא ד"יחי ראובן ואל ימות" דכפל בו הלשון, משום שעל ידי שהתפלל על ראובן שלא יזכר לו מעשה בלהה, ויהודה גרם לו שיודה, על כן ביקש רחמים על יהודה.

יב תוס' ד"ה מי גרם, בסוה"ד, דמכל מקום לא הודה ברבים. כתב **רבנו בחיי** (דברים לג, ז), שהיתה קבלה ביד משה רבינו איש מפי איש, שלא הודה ראובן עד שהודה יהודה.

יג גמ', איבעיא להו במיתת כולן הוא חוזר או דילמא במיתת אחד מהן. כתב **הרמב"ם** (פ"ז מרוצח ה"ט), אחד כהן גדול המשוח ואחד המרובה בבגדים ואחד הכהן הגדול העובד ואחד הכהן שעבר כל אחד מארבעתן שמת מחזיר את הרוצח. ותמה עליו **המשנה למלך** (שם, ה"י), דהא נראה דהבעיא לא איפשטא בגמ', וכיון שהוא ספק כפרה היה צריך להיות שלא יצא אלא במיתת כולם. ועוד, שלא יצא משום דהווי ספק נפשות, דאי נימא כהצד שיצא רק במיתת כולם, אם יצא קודם הותר דמו. והיה לרמב"ם לפרש הדברים. ואמנם **התוס' בסנהדרין** (יח): ד"ה אינו יוצא, נקטו בפשיטות שההורג כהן גדול, ולא היה משוח שעבר או משוח מלחמה (לר' יהודה), אינו יוצא לעולם. אמנם **התוס' ביומא** (עג). ד"ה וכולן הקשו, אמאי ההורג כהן גדול אינו יוצא במיתת משוח שעבר או משוח מלחמה. ותיירצו, דכהן גדול הוא העיקר, וכיון שבשעה שהרג היה כהן גדול, אינו יוצא במיתת משוח שעבר או משוח מלחמה, אי נמי דלא הוּו וכו' וכבר העיר (שם) **העין משפט**, דמקשי ומתריצי [בתירוץ השני] כדברי הגמ' דידן.

יד מתני', משנגמור דינו מת כהן גדול הרי זה אינו גולה. פירש **רש"י בד"ה** ה"ז, מפרש טעמא בגמ' מק"ו. ור"ע **מברטנורא** (פ"ב מ"ו) פירש, דכיון דנגמור

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ז

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד"ח בפ"ט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>